

OPAS

muistitietohaastattelun tekemiseen

Anne Heimo, Tuula Juvonen ja Heidi Kurvinen

Opas muistitietohaastattelun tekemiseen

Anne Heimo, Tuula Juvonen
ja Heidi Kurvinen

**Opas
muistitietohaastattelun
tekemiseen**

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura

© 2021 Kirjoittajat ja THPTS

Taitto: Raimo Parikka

Kannen kuva: Valokuvaaja Tyyne Böök haastateltavana kotonaan vuonna 1962. Böök perusti oman valokuvaamon Siltasaareen vuonna 1913. Tunnetuimmat kuvansa hän otti keväällä 1918 Helsingin valtauksen aikana. Kuvaaja Pekka Kyytinen. (KK5596:12.KUV.17) Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto, Finna.fi. CC BY 4.0.

ISBN 978-952-7466-00-1 (Nid.)

ISBN 978-952-7466-01-8 (PDF)

Hansaprint Turenki 2021

Esipuhe

Muistitietohaastattelujen onnistunut toteuttaminen vaatii monia sellaisia ratkaisuja, joilla on kauaskantoisia seurauksia. Tämä opas on tarkoitettu avuksi kaikille niille, jotka suunnittelevat muistitietohaastattelujen tekemistä perhehistorian tallentamiseksi, sukututkimuksen tarpeisiin, historiikin kirjoittamisen tueksi tai opinnäytettä tai muuta tutkimusta varten. Opas on suunnattu erityisesti muistitiedosta kiinnostuneille, mutta siitä on apua myös muun tyyppisten haastattelujen tekemiseen. Käymme oppaassa läpi haastattelun eri vaiheet haastattelun suunnittelusta sen toteuttamiseen ja arkistointiin. Samalla kiinnitämme huomiota niihin seikkoihin, joita on hyvä pitää mielessä onnistuneen lopputuloksen varmistamiseksi. Loppuun olemme lisänneet valikoiman aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja linkkejä verkkosivustoille. Niihin tutustamalla löytyy runsaasti lisää tutkimuskirjallisuutta.

Oppaan ovat laatineet Turun yliopistossa työskentelevät folkloristiikan professori Anne Heimo ja mediahistorian dosentti Heidi Kurvinen sekä Tampereen yliopistossa työskentelevä nais-tutkimuksen dosentti Tuula Juvonen. Kiitämme lisäksi historioitsija Hanna Lindbergiä tulkattujen videohaastattelujen tekemistä valottavasta osuudesta, erikoistutkija Pete Pesosta koskien puhelinhaastatteluja ja yliopistonlehtori Tiina Suopajarveä koskien kävelyhaastatteluja.

Muistitietotutkijoiden verkosto – FOHN ry. on osallistunut oppaan laadintaan kommentoimalla tekstin käsikirjoitusversiota. Kiitämme etenkin dosentti Riina Haanpäästä tekstiä edistäneistä kommenteista. Iloitsemme sujuvasta yhteistyöstä oppaan kustantaneen Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kanssa. Kiitokset erityisesti dosentti Arja Turuselle, FT Silja Pitkäselle

ja erikoistutkija Pete Pesoselle teoksen käsikirjoituksen kommentoinnista sekä Raimo Parikalle sen taittamisesta.

Antoisia haastatteluja toivottaen,

Turussa ja Tampereella 5.1.2021

Anne Heimo, Tuula Juvonen ja Heidi Kurvinen

Sisällys

1. Lyhyt johdatus muistitietotutkimukseen	... 8
2. Haastatteluun valmistautuminen	... 12
3. Haastattelujen tallentaminen	... 19
4. Haastateltavien löytäminen ja haastatteluista sopiminen	... 21
5. Haastatteluihin liittyviä erityistilanteita	... 26
6. Haastattelun tekeminen	... 31
7. Haastateltavan ja haastattelijan kohtaaminen	... 35
8. Haastattelun kulkuun vaikuttavia seikkoja	... 39
9. Haastattelun jälkeiset paperityöt	... 44
10. Haastattelujen saattaminen jatkokäyttöön	... 46
11. Haastattelujen käyttö	... 52
 Kirjallisuutta ja verkkosivuja	... 54
Kirjoittajat	... 59

1. Lyhyt johdatus muistitietotutkimukseen

Englannin kielessä sanaparilla *oral history* voidaan tarkoittaa sekä muistitietoa että siihen kohdistuvaa tutkimusta. Kansainvälisessä kontekstissa muistitietotutkimuksella tarkoitetaan yleensä ihmisten haastattelemista heidän omista kokemuksistaan. Sen sijaan Suomessa muistitietotutkimuksella voidaan tarkoittaa suullisen historian lisäksi myös kirjoitettuihin aineistoihin perustuvaa tutkimusta. Tämä johtuu siitä, että muiden Pohjoismaiden ja Baltian maiden tavoin suomalaisista perinne- ja muistitietoarkistoista löytyy laajoja kirjoitettuja muistitietoaineistokokoelmia. Ne ovat karttuneet vuosikymmenten saatossa, kun ihmiset ovat arkistojen pyynnöstä kirjoittaneet kokemuksistaan erilaisista aiheista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjesti ensimmäisen perinteenkeruunsa jo 1930-luvulla Kalevalan riemuvuonna 1935, mutta jo tätä ennen perinnettä oli tallennettu seuran kokoelmiin kerääjien voimin lähes sadan vuoden ajan.

Oral history -tutkimuksen synty paikannetaan usein Yhdysvaltoihin, missä Allan Nevinsin käynnisti vuonna 1948 Columbian yliopistossa mittavan yhteiskunnallisen ja poliittisen eliitin jäsenten haastatteluhankkeen. Näiden niin kutsuttujen suurmiesten haastattelujen tallentamisessa hyödynnettiin ensimmäistä kertaa kelanauhureita. Merkittäviä muistitietokokoelmia oli kuitenkin syntynyt jo tätä ennen. 1930-luvun suuren laman aikana Yhdysvalloissa rekrytoitiin tuhansia kirjailijoita, toimittajia ja tutkijoita haastattelemaan tavallisia amerikkalaisia, työläisiä, maalaisköyhälistöä sekä entisiä orjia ja heidän jälkeläisiään. Kaiken kaikkiaan nelisen vuotta kestäneen New Deal Federal Writer's Projectin aikana haastateltiin yli 10 000 ihmistä, ja se on edelleen yksi mittavimmista ja merkittävimmistä muistitietohankkeista kautta aikojen, vaikka näistä haastatteluista vain osa nauhoitettiin.

Yhdysvaltalaisien muistitietohankkeiden vaikutukset ulottuivat laajalle. Isossa-Britanniassa sosiaalishistorioitsijat ja folkloristit kiinnostuivat tavallisten ihmisten historian ja etenkin työväen historian (*people's history*) taltioimisesta 1950- ja 1960-luvulla, mutta kesti vielä 20 vuotta ennen kuin sosiologi Paul Thompsonin klassikon aseman saavuttaneen *Voice of the Past* -teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1978. Hankkeet innostivat myös tunnettua italialaista muistitietotutkijaa Alessandro Portellia, jonka teokset *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories* (State University of New York Press 1991) ja *The Battle of Valle Giulia: The Art of Dialogue* (University of Wisconsin Press 1997) ovat vaikuttaneet suuresti ymmärrykseemme muistitiedon erityisluonteesta. Portellia kiehtoivat tarinat, joilla ihmiset selittävät itselleen merkityksellisiä tapahtumia riippumatta siitä, miten hyvin ne käyvät yksiin historiallisten faktojen kanssa – tai voisi sanoa, että nimenomaan tämä oli se syy, miksi ne häntä kiehtoivat. Portellin ansiosta muistitiedon subjektiivisuus muuttui haitasta resurssiksi. Lisäksi hän esitteli näkemyksen muistitietohaastattelun dialogisuudesta eli siitä, että haastateltava ja haastattelija ovat yhdessä vaikuttamassa haastattelussa tuotettuun tietoon. Portellin ohella erityisesti feministitutkijat ovat kehittäneet muistitietohaastattelujen käytäntöjä. Sherna Berger Gluckin ja Daphne Patain toimittamassa *Women Words: The Feminist Practice of Oral History* (Routledge 1991) kyseenalaistettiin aiempia haastattelumenetelmiä. Feministitutkijat kiinnittivät huomiota naisten miehistä poikkeavaan tapaan kertoa asioista ja tunnistivat niitä moninaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, mitä haastattelussa sanotaan tai jätetään sanomatta. Tärkeä kokoelma sai jatkoa lähes kolmekymmentä vuotta myöhemmin Katrina Srigleyn, Stacey Zembrzyckin ja Franca Iacovettan toimittamassa *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century* (Routledge 2018).

Suomeen muistitietotutkimus saapui 1970–1980-luvuilla montaa eri tietä työväen- ja elämäkertatutkijoiden myötävaikutuksella. Muistitietotutkimus vakiinnutti asemansa suomalaisessa tutkimuksessa viimeistään Ulla-Maija Peltosen sisällissodan

muistoja käsittelevän väitöskirjan *Punakapinan muistot* (SKS 1996) ja turkulaisia telakkatyöläisnaisia koskevan Taina Ukkosen väitöskirjan *Menneisyyden tulkinta kertomalla* (SKS 2000) myötä. Vuonna 2004 perustettiin Suomen muistitietotutkijoiden verkosto (Finnish Oral History Network, FOHN) yhdyssiteeksi muistitietotutkijoiden välille. Loppusyksystä 2020 verkosto rekisteröi itsensä viralliseksi yhdistykseksi nimellä Suomen muistitietotutkijoiden verkosto FOHN ry.

Muistitietotutkimuksen keskeisiin periaatteisiin on kuulunut valtavirtahistoriantutkimuksen sivuttamien ryhmien menneisyyden tutkiminen sekä moniäänisyys. Ajan myötä tutkimus on laventunut marginaalien tutkimisesta koskettamaan laajaa kirjoa kulttuurin ja yhteiskunnan ilmiöitä. Tutkimusta tehdään usein yhteistyössä eri yhteisöjen kanssa ja heidän omilla ehdoillaan. Monissa maissa onkin vakiintuneet ja aktiiviset kanavat, joilla yhteisöjä tuetaan toteuttamaan omia projektejaan itsenäisesti. Jos aiemmin haastateltavien äänen taltioiminen on ollut oleellinen osa oral history -metodia, nykyään haastatteluja usein myös videoidaan.

Muistitietotutkimus on ensisijaisesti kiinnostunut ihmisten omista kokemuksista ja menneisyyttä koskevista tulkinnoista. Usein muistitiedon avulla kuitenkin hankitaan myös tietoa aiheesta, josta tavanomaiset lähteet eivät kerro. Ehkä aihetta ei ole aiemmin pidetty tutkimuksellisesti riittävän merkittävänä tai se on koettu eri syistä vaikeaksi tai araksi. Tällöin muistitiedon keruulla saatetaan haluta löytää asiaan liittyviä uusia tietoja ja faktoja, joiden varassa voidaan kertoa ”kuinka asiat oikeasti olivat”. Ihmiset eivät kuitenkaan välttämättä muista asioita, kuten ne tapahtuivat, vaan kuten he uskoivat tai toivoivat niiden tapahtuneen. Haastateltavat myös helposti sekoittavat tapahtumaan liittyviä yksityiskohtia ja jopa ajankohtia. Muisteltaessa kertomusta lisäksi mukautetaan kuhunkin kerrontatilanteeseen. Haastateltava saattaa kertoa omakohtaisestakin kokemuksesta eri tavoin eri kuulijoille, ja eri aikoina kerrotut tarinat voivat nekin poiketa toisistaan. Ei myöskään ole mitenkään itsestään selvää, että eri ihmiset kertovat samasta tapahtumasta samoilla tavoin. Nämä piirteet

tekevät muistitiedosta erityisen lähteen, jota ei voi lähestyä vain faktatiedon kautta.

Muistitietoaineistoa tuottaessa ja tarkastellessa on tärkeä ymmärtää, että ihmiset eivät “muista väärin”, vaan he muistavat eri tavoin. Näistä syistä muistitietotutkimuksessa pyritään moniäänisyyteen. Tulkintojen kirjo osoittaa, miten monella eri tavalla asia on voitu kokea. Samanaikaisesti muistitieto aineistonkeruumenetelmänä vaatii tutkijalta monia valmiuksia, jotta tämä moniäänisyys tulisi kerronnassa esiin. Tähän tarjoamme oppaassamme välineitä käymällä läpi haastattelun tekemiseen liittyviä käytännön kysymyksiä ja erityispiirteitä.

2. Haastatteluun valmistautuminen

Miksi olet ryhtymässä muistitietohaastattelun tekoon? Kiinnostaaako sinua sukusi tai kotiseutusi historia vai kaipaatko laajempaa ymmärrystä oman työpaikkasi tai taustayhteisösi historiasista? Oletko tekemässä yritys- tai yhdistyshistoriikkia tilaustyönä, hankkimassa aineistoa opinnäytetyöhösi vai haluatko kirjoittaa pienen historiikin? Tarvitsetko sellaista tietoa, jota ei muista lähteistä ole saatavilla vai haluatko muun aineistosi lisäksi tietää, miten mukana olleet ovat kokeneet sinua kiinnostavan asian? Työhön tarttumista ja siinä etenemistä helpottaa, kun olet tehnyt itsellesi selväksi, mihin olet ryhtymässä ja miksi.

Haastatteluaineiston tuottaminen voi olla pitkäallinen urakka, joten se kannattaa suunnitella ja mielellään aikatauluttaa hyvin. Kuten tulet huomaamaan, itse haastattelujen tekeminen on koko monipolvisen hankkeen ehkä vähiten aikaa vievä osa, mutta silti vaativin. Huolellisella suunnittelulla voit kuitenkin helpottaa merkittävästi omaa elämääsi: hyvin suunniteltu on puoliksi tehty!

Ajan lisäksi hankkeesi toteuttaminen vaatii jonkin verran rahoitusta esimerkiksi laitteiden hankkimiseen, mahdollisiin matkakuluihin tai aputyövoiman, kuten tulkkien tai litteroijan palkkaamiseen. Siinä tapauksessa, että teet haastatteluja tutkimusorganisaatiossa joko opiskelijana tai tutkijana, kannattaa selvittää ajoissa voitko lainata oppilaitoksestasi tai jostain muualta digitaalisen tallentimen. Jos sinulla itselläsi tai omalla taustaorganisaatiollasi ei kuitenkaan ole tarjota välineitä tai taloudellista tukea, ota selvää, onko hankkeesi sellainen, että sen toteuttaminen olisi mahdollista yhteistyössä jonkin muistiorganisaation kanssa, tai voisiko sille hakea rahoitusta esimerkiksi joltakin yksityiseltä säätiöltä. Useat säätiöt myöntävät apurahoja myös opinnäytteitä varten.

Sekä vakuuttavan apurahahakemuksen kirjoittamiselle että etenkin haastattelujen tekemiselle on eduksi, jos olet tutustunut aihepiiriisi mahdollisimman hyvin ennakolta. Voit valmistautua haastatteluihin lukemalla laajasti aihepiiriisi liittyvää tutkimus- ja muistelmakirjallisuutta kirjastojen kokoelmista. On myös hyvä selvittää, millaisia omaan aihepiiriisi liittyviä toimijoita, kuten museoita, arkistoja ja yhdistyksiä, on olemassa. Tutustumalla niiden kokoelmiin voit löytää kiinnostavia kirjoja ja lehtiä, minkä lisäksi niillä voi olla hallussaan sellaisia asiakirjoja, valokuvia tai jo aiemmin tehtyjä haastatteluja, joihin tutustuminen auttaa sinua luomaan rikkaamman kuvan siitä kentästä, jolle olet siirtymässä. Näistä aineistoista tekemäsi muistiinpanot auttavat sinua tunnistamaan sekä sen, mitä asiasta jo tiedetään, että kirjaamaan ylös uusia kysymyksiä asioista, joihin kaipaisit haastateltaviltasi lisävalaistusta.

On hyvin mahdollista, että ottamalla yhteyttä olemassa oleviin tahoihin huomaat, että sinun lisäksesi myös heillä on kiinnostusta tuottamiesi haastattelujen sisältämään tietoon ja sen tallettamiseen. Ennen haastattelujen teon aloittamista onkin hyvä hetki neuvotella alustavasti siitä, olisiko kyseinen arkisto, museo tai yhdistys kiinnostunut vastaanottamaan aineistosi ja tallettamaan sen pysyvästi myös muiden käyttöön. Lisäksi muistiorganisaatiot tarjoavat usein hankkeen toteuttamiselle hyödyllisiä ohjeita tai välttämättömiä lomakkeita, joiden saaminen valmiina säästää sinulta paljon työtä ja vaivaa (ks. tarkemmin lomakkeista luvun lopussa olevasta muistilistasta). Arkistot ja museot saattavat myös lainata tallennuslaitteita, ja parhaassa tapauksessa ne voivat vinkata tahoja, joista voit hakea rahoitusta hankkeesi toteuttamiseen.

Ennakkopaneutumisesi pohjalta voit laatia haastattelua varten teema- tai kysymysrunгон. Siihen hahmottelet niitä aihepiirejä, joista toivoisit haastateltaviesi sinulle kertovan. Voit jäsenellä ja muotoilla kysymykset hyvinkin tarkasti, mutta todennäköisesti itse haastattelutilanteessa niihin ei sellaisenaan välttämättä tarvitse edes turvautua, jos haastattelu muuten soljuu keskustelunomaisesti. Olisi hyvä, että suunnittelemasi kysymykset mahtuisivat yhdelle sivulle – näin voit yhdellä vaivihkaisella vilkaisulla

varmistua siitä, että kaikki asiat tulevat käsitellyksi, eikä sinun tarvitse pöyhiä papereitasi häiritsevästi kesken haastattelun. Usein oma tietämys aihepiiristä karttuu ensimmäisiä haastatteluja tehdessä, jolloin teema- tai kysymysrunkoa voi päivittää haastatteluissa esiin nousevien näkökulmien pohjalta.

Joskus voi olla hyvä idea laatia apupaperille aikajana haastattelun teemoista. Siitä käy vilkaisten ilmi esimerkiksi keskustelun kohteena olevan järjestön perustamisvuosi, merkittävimmät tapahtumat tai muita oleellisia tietoja. Ne voivat itse haastattelutilanteessa toimia kiinnekohtina, jotka auttavat haastateltavaa helpommin ajoittamaan muistamia asioita.

Voit pyytää haastateltavalta tarpeelliseksi katsomiasi perustietoja erillisellä taustatietolomakkeella, jossa ne pysyvät helposti saatavilla. Taustatietoja voivat olla haastateltavan nimi, syntymäaika, yhteystiedot mahdollisen vastaisen yhteydenoton varalle, ja muita sellaisia ammatin, koti- tai työpaikan kaltaisia tietoja, jotka voivat olla tärkeitä haastattelukerronnan ymmärrettävyydelle. Laadi siis myös tällainen lomake valmiiksi etukäteen, ja varaa siihen oma kohta haastattelun juoksevalle numeroinnille.

Jo hankkeen alussa ja viimeistään ennen haastatteluihin ryhtymistä sinun pitää vielä kertaalleen miettiä, mihin tarkoitukseen ja kenen toimesta olet tekemässä haastatteluja sekä mihin haastatteluaineisto talletetaan hankkeen valmistuttua. Jos olet tekemässä haastatteluja opinnäytettäsi varten, silloin oppilaitoksesi on yleensä rekisterinpitäjä. Jos taas teet haastatteluja hankkeessa, siitä vastaava taho toimii useimmiten rekisterinpitäjänä. Jos olet sopinut aineiston arkistoinnista, silloin kyseisestä arkistosta tulee rekisterinpitäjä. Jos taas aiot säilyttää aineiston itselläsi, sinusta tulee **tietosuoja-asetuksessa mainittu rekisterinpitäjä**, jonka velvollisuus on huolehtia siitä, että keräämiäsi tietoja ei käytetä muuhun kuin sovittuun tarkoitukseen ja aineisto säilytetään turvallisesti. Henkilötietoja ovat kaikki tiedot, jotka liittyvät tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön. Näitä voivat olla esimerkiksi taustatietolomakkeessa esiintyvät nimi, osoite, sähköpostiosoite, henkilötunnus tai potilastiedot,

mutta myös kaikki haastattelun kuluessa mainitut yksilöivät seikat, joiden varassa haastateltava on tunnistettavissa.

Rekisterinpitäjänä sinun on määriteltävä rekisteröidyn eli haastateltavan henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Mieti siis haastatteluhanketta suunnitellessasi etukäteen, mitä henkilötietoja tarvitset hankkeen toteuttamiseksi, jotta voit välttää turhien henkilötietojen keräämisen. Mieti myös etukäteen, missä ja minkälaisessa muodossa henkilötietoja säilytetään. Onko hankkeen käytössä mappi, sähköinen tietokanta vai tallennetaanko tiedot haastattelun yhteydessä tallentimille tai videolle? Entä mitä aineistolle tapahtuu hankkeen päättyessä? Hävitetäänkö se vai arkistoidaanko se?

Useimmiten haastateltavien henkilötietoja käsittelevät myös muut henkilöt kuin sinä itse. Näitä **henkilötiedon käsittelijöiksi** kutsuttavia ihmisiä voivat olla esimerkiksi aineiston litteroija, arkistoija tai jatkokäyttäjä. Sinun on rekisterinpitäjänä pohdittava taustatietolomakkeen ja haastatteluaineistojen käsittelyn aiheuttamia mahdollisia riskejä haastateltaville. Voiko hankkeesta tai haastateltavien henkilötietojen käsittelystä olla haittaa heille?

Rekisterinpitäjänä sinun tietosuojasetuksen mukainen velvollisuutesi on avata nämä pohdintasi haastateltaville ja kertoa heille, kuinka heidän henkilötietojaan käsitellään ja muistuttaa heidän oikeuksistaan omiin tietoihinsa. Tämän informoinnin voit tehdä eri tavoin, mutta kirjallinen ja/tai sähköinen **tietosuojaseloste** on usein selkein vaihtoehto. Selosteessa kerrotaan kaikki yllä mainitut tiedot haastateltavan ja hänen edustamansa yhteisön näkökulmasta mahdollisimman selkeällä ja ymmärrettävällä kielellä.

Mikäli teet opinnäytetyötä tai muuta tutkimusta ja/tai hankkeen tuottama haastatteluaineisto luovutetaan tietylle arkistolle, voit pyytää heiltä neuvoa tietosuojaselosteen laatimiseen. Lisäksi monilla tahoilla on tarjolla valmiita malleja, joita voit käyttää apunasi. Lisätietoja asiasta löydät niin Yhteiskuntatieteellisen tietoariston kuin Tietosuojavaltuutetun toimiston kotisivuilta.

Tietosuojaselosteen ohella sinun täytyy laatia lomake, jossa haastateltava ilmaisee suostuvansa haastatteluun – ja samalla

henkilötietojensa käsittelyyn – vapaaehtoisesti. Suostumus haastatteluun annetaan yksiselitteisesti vastauksena selkeällä ja yksinkertaisella kielellä esitettyyn pyyntöön allekirjoittamalla lomake, tai jos haastateltava haluaa pysyä anonyyminä, rastittamalla tätä ilmaiseva ruutu. Jotta varmistuu myös se, että suostumus on annettu yksilöidysti ja tietoisesti, suostumukseen kannattaa kirjata lauseet, joissa haastateltava muun muassa vakuuttaa saaneensa tietosuojaselosteessa mainitut tiedot, osallistuvansa haastatteluun vapaaehtoisesti ja olevansa tietoinen siitä, että hän voi olla vastaamatta joihinkin kysymyksiin, keskeyttää haastattelun tai peruuttaa suostumuksensa. Suostumuslomakkeeseenkin löytyy verkosta monenlaisia valmiita malleja.

Samalla tai erillisellä lomakkeella pyydetään myös lupa haastattelujen pysyvään arkistointiin. Tässä suostumuslomakkeessa kerrotaan, mikä tällöin on se taho, josta tulee haastatteluun sisältyvien henkilötietojen käsittelijä. Arkistolle on hyvä varata oikeus muokata aineistoa pitkäaikaissäilytykseen ja jatkokäyttöön soveltuvaksi. Arkistointia koskevaan suostumuslomakkeeseen on hyvä olla joukko valmiita vaihtoehtoja rastitettavaksi siihen liittyen, mihin tarkoitukseen tallennettuja haastatteluja saa jatkossa käyttää. Tavanomaista on, että arkisto voi luovuttaa haastatteluaineistoja edelleen tutkimukseen, mutta myös opiskeluun ja opetukseen. Sopimukseen voi lisätä luvan myös haastattelujen julkaisemiseen painetussa muodossa, sähköisesti tekstinä, äänenä ja mahdollisesti myös kuvana, jolloin niitä voidaan käyttää julkaistaessa kirjoja, tai vaikkapa dokumenttielokuvien aineistona. Luvan voi antaa myös aineiston käyttöön julkisessa verkossa, jossa se voi olla osa esimerkiksi museo- tai taidenäyttelyä. Mieti siis etukäteen mahdollisia tulevia käyttötarkoituksia mahdollisimman laajasti. Kannattaa muistaa, että arkistoon talletettua haastattelua ei saa jatkossa käyttää muihin kuin niihin tarkoituksiin, joihin lupa on myönnetty, joten tässä on hyvä ottaa huomioon monia erilaisia vastaisia käyttömahdollisuuksia.

Jotkut haastateltavat saattavat haluta esiintyä haastatteluaineistoa julkaistaessa nimettöminä tai he saattavat haluta suojella haastattelussa esiin nousseiden kolmansien osapuolien henkilö-

lisyyttä. Nämä rajoitukset on hyvä kirjata yksiselitteisesti arkistointia koskeviin suostumuslomakkeisiin, jolloin arkisto sitouttaa jatkokäyttäjät noudattamaan niitä.

Jos teet läheistä yhteistyötä jonkin muistiorganisaation kanssa ja tarkoituksenasi on kerätä haastattelujen lisäksi haastateltavilta esimerkiksi valokuvia tai esineitä organisaatioiden kokoelmiin, sovi yhteistyötahosi kanssa valmiiksi siitä, kuka toimittaa haastateltaville luovutussopimukset allekirjoitettaviksi ja missä muodossa. Jos se olet sinä, varmista, että saat mukaasi kopioita sopimuksista ja riittävän ohjeistuksen niiden täyttämiseen. Myös haastattelija itse allekirjoittaa vastaavan sopimuksen arkiston kanssa. Nykyään yhä useampi arkisto käyttää sähköisiä lomakkeita, mikä helpottaa lupaprosessia. Tällöin on kuitenkin hyvä varmistaa, että haastateltavalla on riittävä osaaminen sekä tarvittavat laitteet sähköiseen allekirjoittamiseen.

On myös hyvä muistaa, että huolellisesti laadittu aineistonhallintasuunnitelma auttaa sinua hankkeesi läpiviennissä. Nykyään monet apurahanmyöntäjät myös edellyttävät aineistonhallintasuunnitelmaa, ja silloinkin kun suunnitelmaa ei edellytetä, näiden asioiden mainitseminen osana tutkimussuunnitelmaasi on eduksi.

Muistilista: Haastattelua edeltävät paperityöt

Laadi ennen haastattelua valmiiksi seuraavat lomakkeet:

- teema- tai kysymysrunko
- aikajana (tarvittaessa)
- taustatietolomake haastateltavan perustietoja varten (tarvittaessa)
- tietosuojaseloste (välttämätön)
- suostumus haastatteluun (välttämätön)
- suostumus siihen, että ulkopuolinen henkilö voi litteroida haastattelun (välttämätön)
- * Voit kirjata tämän samaan lomakkeeseen haastatteluun suostumisen kanssa.
- suostumus haastattelujen pysyvään arkistointiin ja jatkokäyttöön haastateltavalta (välttämätön, ellei haastatteluja ole tarkoitus hävittää)
- suostumus haastattelujen pysyvään arkistointiin ja jatkokäyttöön tulkilta (välttämätön, jos käytetään tulkkia, eikä haastatteluja ole tarkoitus hävittää)
- luovutus sopimus arkisto- tai museolahjoituksista (tarvittaessa)
- suostumus aineiston julkaisemiseen (välttämätön, jos aineistoa käytetään näyttelyissä tai painetuissa tai sähköisissä julkaisuissa mukaan lukien verkkojulkaisut, kuten kotisivut)
- * Muistathan, että julkaisuehdot kannattaa määritellä mahdollisimman laajasti, koska aineistoa ei voida julkaista kyseisessä muodossa ilman erillistä lupaa, jos kyseinen julkaisukanava on jätetty mainitsematta.
- suostumus henkilötietojen käyttöön julkaisuissa (välttämätön, jos haastateltavan nimi tai muu tunnistetieto halutaan mainita julkaisun yhteydessä)
- suostumus aineiston tutkimus- ja/tai opetuskäyttöön (tarvittaessa)

3. Haastattelujen tallentaminen

Haastattelujen tallentaminen on tärkeä osa muistitietohanketta. Tallentaminen muuttaa haastattelut lähteiksi, joiden avulla haastatteluihin voidaan palata uudelleen. Vaikka haastattelu literoitaisiin, haastattelujen kuunteleminen on usein tarpeellista haastattelutilanteen jälkeenkin. Vain haastatteluja kuunnellessa voi todeta äänensävyjä, empimisiä tai hiljaisuuksia, joita teksti ei tuo esiin. Kuuntelu voi paljastaa esimerkiksi sen, että tekstinä hyvinkin vakavalta vaikuttava kokemus on kerrottu huvittavana tapauksena.

Haastattelupuheen äänittämiseen tarvitset jonkin nykyaikaisen digitaalisen tallentimen, joita löytyy erihintaisina. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa käytetään noin sadan euron laitetta (tieto vuodelta 2020). Varsinaisen laitteen lisäksi saatat tarvita suojakotelon, jalustan, verkkolaitteen ja USB-piuhan. Nämä lisävarusteet pitää hankkia erikseen, joten ne lisäävät kustannuksia.

Tavallisella älypuhelimella tai sanelimella voi periaatteessa saada haastattelun talteen. Kumppaniksesi valikoituneella arkistolla voi kuitenkin olla omia teknisiä vaatimuksia siitä, millaiseen laatuun äänitteen täytyy yltää, jotta haastattelujen pysyvässä tallentamisessa olisi mieltä. Älypuhelimien käyttö ei ole suositeltavaa myöskään tietoturvasyistä. Älypuhelin saattaa joutua vieraisiin käsiin tai laitetta vaihdettaessa haastattelut jäävät tuhoamatta. Jos siis käytät älypuhelinla, muistathan selvittää etukäteen, miten toimit nauhoituksen kanssa vastuullisesti.

Mitä tarkempi äänen ja/tai kuvan laatu on, sitä parempi. Arkistot suosivat muiden ammattimaisten tahojen tapaan wav-tiedostoja. Arkistokelpoinen tallennusformaatti on wav 48Khz-24bit. Pakkaamattomina wavit vaativat paljon tallennustilaa, joten muistikortin on oltava vähintään 8 Gt tai mieluummin vielä isompi,

joko 16 Gt tai peräti 32 Gt. Arkistokelpoisella tallennuslaadulla 8 Gt:n muistikortille mahtuu 7,5 tuntia haastattelua. Pienimmällä wavilla (16bit-44,1 kHz) muistikortille mahtuu enemmän haastatteluja, mutta tällöin ne ovat käyttökelpoisia vain kuunteluun, ei arkistointiin. Haastatteluja voi tallentaa myös pakattuina mp3-tiedostoina (paras asetus 320), jolloin äänitiedostoja mahtuu muistikortille paljon enemmän. Myös videohaastatteluissa täytyy kiinnittää huomiota laitteiston laatuun, jotta aineiston analyysi, arkistointi ja jatkokäyttö turvataan.

Nauhoitustavasta riippumatta muista aina huolehtia varmuuskopioinnista! Tallenna tekemäsi haastattelut pikaisesti turvaan esimerkiksi omalle tietokoneellesi ja ulkoiselle kovalevylle. Onkin hyvä selvittää ja kokeilla jo ennen haastattelujen tekemistä, miten saat äänitiedoston siirrettyä tallentimelta tietokoneellesi. Useimmilla laitteilla tämä tapahtuu nykyisin helposti usb-liitännän kautta. Lisäksi tallennusvälineen testaaminen ennen ensimmäistä haastattelua rauhoittaa omaa mieltä haastattelutilanteessa. On aina hyvä käyttää verkkovirtaa, jos se suinkin on mahdollista. Ota siis varalta mukaan myös jatkojohto, varaparistoja tai -akku. Mikään ei ole sen harmillisempaa kuin se, että tekniikka pettää juuri kesken kiinnostavan haastattelun!

Toisinaan haastateltava ei halua, että hänen puhettaan nauhoitetaan. Tällöin sinun tulee kunnioittaa haastateltavan toivetta. Voit tehdä haastattelusta muistiinpanoja, mutta käsin tai koneella kirjoittamalla et koskaan pysty tallentamaan haastateltavan puhetta sellaisenaan. Jos haluat kerronnasta jotakin talteen sanasta sanaan, kannattaa pyytää haastateltavaa pysähtymään ja toistamaan sanomansa, että saat sen halutussa muodossa muistiinpanoihisi. Toki muistiinpanojen tekeminen kannattaa myös siinä tapauksessa, että nauhuri on päällä. Tällöin voit omien muistiinpanojesi avulla hahmottaa jo haastattelutilanteessa keskeisiksi kokemiasi kerronnan kohtia. Ne auttavat aikanaan myös haastattelupuhetta analysoitaessa.

4. Haastateltavien löytäminen ja haastatteluista sopiminen

Seuraavaksi sinun täytyy löytää haastateltavat. Sinulla saattaa valmistautumisesi ansiosta olla jo valmiiksi tiedossa joitakin henkilöitä, joita haluaisit haastatella. Ennen kuin lähestyt potentiaalista haastateltavaa kirjeellä, sähköpostilla tai puhelimitse ja tiedustelit häneltä, olisiko hän kiinnostunut ryhtymään haastateltavaksesi aihepiiriisi liittyen, tee itsellesi selväksi, miksi juuri kyseinen henkilö olisi tarpeellinen haastateltava. Näin osaat selittää asian perinpohjaisesti myös hänelle. Kun motivoit henkilöä ryhtymään haastateltavaksi, avuksi on hyvin laadittu tietosuojaseloste, jossa olet jo selvittänyt seikkaperäisesti sen, mitä olet tekemässä, ja myös perustellut, miksi ja miten sen teet. Voit toki yrittää kaunopuheisesti vakuuttaa valitsemaasi henkilöä siitä, miksi juuri hän olisi oikea henkilö kertomaan asiasta, mutta samalla on hyvä muistaa, että ihmisillä on oikeus kieltäytyä haastattelusta omista syistään, eikä heidän tarvitse tehdä niistä selkoa sinulle. Ketään ei pidä painostaa haastateltavaksi!

Voit myös julkaista sosiaalisessa mediassa, lehdessä, yhdistyksen jäsenkirjeessä tai jossain muussa sopivaksi katsomassasi paikassa avoimen haastattelupyynnön, jossa kerrot tietosuojaselosteen tapaan hankkeestasi ja pyydät asiasta kiinnostuneita olemaan sinuun yhteydessä haastattelun merkeissä. Tällöin on hyvä varautua siihen, että haastattelusta kiinnostuneiden ihmisten määrä voi yllättäen nousta suureksi. Sinun onkin hyvä miettiä jo etukäteen, millä perustein rajaat työmäärääsi, jos näin käy. On myös hyvä muistaa, että usein ihmisten kiinnostus on hetkellistä ja he haluaisivat sinun tulevan haastattelemaan heitä hyvin pian oman kiinnostuksenilmaisunsa jälkeen. Kerrothan siis kaikille yhteyttä ottaneille henkilöille avoimesti omasta aikataulustasi ja

siitä, milloin olet juuri heihin yhteydessä haastattelun sopimisen tiimoilta.

Jos sinulla on onnea, haastateltavien joukossa on henkilöitä, joilla on laajat tiedot aiheesta ja erinomaiset yhteydet omaan yhteisönsä. Näitä haastateltavia kutsutaan **avaininformanteiksi**. Voit hyvin pyytää avaininformanttia ehdottamaan sinulle muita haastateltavia, ja heitä taas ehdottamaan sinulle uusia haastateltavia. Tällaisella lumipallomenetelmäksi kutsutulla keinolla voit löytää haastateltavia, joista et ole etukäteen tiennyt. Jos aihepiiriin liittyy ristiriitoja – kuten usein saattaa olla – yritä tavoitella haastateltavaksi lisäksi “vastapuolen” väkeä, joilla voi olla hyvinkin erilainen käsitys asiasta. Moniäänisyys on valttia muistitietohankkeissa!

Joissain tilanteissa ryhmämuistelun järjestäminen muistelu-kahvilan hengessä voi toimia oivallisena rekrytointitilaisuutena ja lähtölaukauksena myöhempien yksilöhaastattelujen tekemiselle, vaikka olosuhteet eivät mahdollistaisikaan laadukkaan äänitteiden tekemistä. Ryhmätilanteissa esiin nousevia teemoja voi aina kirjoittaa muistiin kynällä ja paperilla tai kannettavalla tietokoneella varsinaista tallennettavaa haastattelua silmällä pitäen.

Joskus haastatteluja tehdään niin kutsuttujen sisäpiiriläisten kesken. Tällöin sekä haastattelija että muistelija kuuluvat samaan merkitykselliseen joukkoon, ollen esimerkiksi molemmat samasta työpaikasta, yhdistyksestä tai samalta paikkakunnalta. Sinun kannattaa jo etukäteen pohtia ja arvioida tästä asetelmasta mahdollisesti syntyviä sitoumuksia ja riippuvuuksia, jotka tulevat vaikuttamaan teidän molempien elämään myös haastattelun päättämisen jälkeen. Jos ajattelet, että tilanteesta voi muodostua jatkossa hankala, sinun kannattaa perääntyä haastattelusta ajoissa.

Kun haastateltavasi on alustavasti suostunut haastatteluun, teidän on sovittava keskenänne haastattelun ajasta ja paikasta. Voitte myös sopia siitä, haluaako haastateltava haastattelukysymykset etukäteen itselleen. Joskus kysymysten lähettäminen etukäteen voi toimia virikkeenä muistelulle. Haastateltavalla saattaa olla myös valokuvia, kirjeitä, dokumentteja tai muuta haastattelun teemaan liittyvää aineistoa, jota hän haluaa esitellä tapaamisenne

yhteydessä. Haittapuolena on kuitenkin se, että toisinaan kysymysrunko saa haastateltavan valmistautumaan haastatteluun valmiilla kerronnalla. Tällöin aito ja vastavuoroinen kohtaaminen haastattelutilanteessa saattaa kärsiä. Tästä johtuen kysymysrungon lähettämistä kannattaa aina miettiä tapauskohtaisesti.

Usein on kohteliasta antaa haastateltavalle mahdollisuus valita hänelle luontevimmalta tuntuva tapaamispaikka. Tämän voi tehdä esimerkiksi mainitsemalla, että haastattelu voidaan tehdä joko haastateltavan kotona, mahdollisella työpaikalla tai jossakin sopivan hiljaisessa julkisessa tilassa. Näin haastateltava voi itse päättää haluaako hän esimerkiksi kutsua haastattelijan kotiinsa. Tärkeää on kuitenkin, että haastateltava tuntee paikan itselleen helpoksi ja turvalliseksi. Kahvila sopii haastatteluun vain ja ainoastaan silloin, jos siellä ei soiteta taustamusiikkia – taustahäly voi helposti pilata hyvänkin haastattelun täysin kuuntelukelvottomaksi! Sinun on myös hyvä kertoa haastateltavalle etukäteen, kuinka kauan haastattelussa arviolta menee. Pääsääntöisesti tapaamiseen on hyvä varata aikaa ainakin pari tuntia, jolloin itse haastattelulle jää aikaa noin puolitoista tuntia.

Haastattelupäivänä sinun on varattava riittävästi aikaa haastattelupaikalle siirtymiseen ja lähdettävä liikkeelle ajoissa. On parempi, että sinä olet tapaamispaikalla etukäteen, jottei haastateltava joudu odottamaan sinua. Jos syystä tai toisesta kuitenkin myöhästyit, muista ilmoittaa asiasta heti haastateltavallesi, että hän tietää, missä mennään. Jos haastattelu on sinulle vieraassa kaupungissa ja käytät julkisia liikennevälineitä, kannattaa selvittää etukäteen, millä linja-autolla/raitiovaunulla/lähijunalla/metrolle pääset tapaamispaikalle ja kuinka löydät pysäkillä perille. Jos haastattelut toteutetaan kotipaikkakuntasi ulkopuolella, sinun on hyvä tarkistaa ennakolta myös julkisten kulkuyhteyksien aikataulut ja suunnitella mahdolliset yöpymisjärjestelyt etenkin, jos käytettävissäsi ei ole omaa autoa.

Haastattelut ovat molemmille osapuolille yllättävän vaativia tilanteita. Haastattelijana sinun täytyy pysyä joka hetki herpaantumattoman valppaana, seurata kerrontaa, pohtia tarkentavia lisäkysymyksiä ja huolehtia siitä, että kaikki keskeiset asiat tulevat

varmasti käsitellyksi. Siksi samalle päivälle ei välttämättä kannata sopia useita haastatteluja. Korkeintaan kaksi haastattelua päivässä on useimmiten riittävä määrä. Lisäksi sinun on hyvä huolehtia siitä, että olet levännyt tarpeeksi ja syönyt riittävästi ennen haastateltavan tapaamista, jotta verensokerisi ja vireystilasi pysyvät riittävällä tasolla. Yhtä haastattelukertaa ei kannata välttämättä jatkaa tuntikausia, vaikka haastateltavalla juttua riittäisikin, sillä keskittymiskykyysi alkaa väijäämättä laskea parin tunnin jälkeen. Haastattelijan lisäksi myös vanhemmat haastateltavat saattavat innostuksestaan huolimatta uupua, ja heidänkin hyvinvoinnistaan on hyvä huolehtia sillä, että haastattelu ei jatku ylettömän pitkään.

Laadukkaampaan lopputulokseen voidaan päästä silloin, kun jatkohaastattelulle sovitaan tarvittaessa uusi ajankohta, jos se suinkin on mahdollista. Jos haastateltavan on ollut vaikea vastata kysymyksiisi ensimmäisellä tapaamiskerralla, voi toinen haastattelukerta olla tässä suhteessa jo hedelmällisempi. Usein ensimmäinen haastattelu vasta käynnistää muisteluprosessin. Haastattelun jälkeen haastateltava saattaa muistaa lisää asiasta, kaivaa esiin asiaan liittyviä materiaaleja ja olla yhteydessä teemaan liittyviin henkilöihin. Jatkohaastattelu voi olla hyvä ratkaisu myös sellaista haastateltavaa ajatellen, joka aluksi vierastaa outoa haastattelutilannetta ja joutuu kenties kertomaan asioista, joista ei ole tottunut puhumaan. Paradoksaalista kyllä, usein poikkeuksellisista asioista on helpompi muodostaa kerrottava tarina kuin arkisista ja tutuista asioista, jotka ovat niin itsestään selviä, että niistä on vaikea hahmottaa kerronnallisesti mielekkäitä kokonaisuuksia. Miten sinä kuvailisit päivittäisiä toimiasi? Samoin pelkoa tai ahdistusta aiheuttaneista kokemuksista voi usein puhua vasta sen jälkeen, kun mieli on ensin jäsentänyt tilanteen tapahtumaksi.

Voit helpottaa haastateltavan orientoitumista jo ensimmäiseen tapaamiseen lähettämällä hänelle laatimasi tietosuojaselosteen tiedoksi ja henkilötietolomakkeen täytettäväksi etukäteen ennen varsinaista haastattelua. Tietosuojaselosteessa kerrotut seikat haastattelun tarkoituksesta virittävät haastateltavan muistelemaan menneitä. Sen sijaan laatimasi kysymysrungon lähettä-

mistä ennakkoon kannattaa miettiä tapauskohtaisesti. Toisinaan kysymysten lähettäminen etukäteen johtaa siihen, että haastateltava valmistelee haastattelua varten valmiiksi mietityn jäykän kertomuksen, mihin jo aiemmin viittasimme. Spontaanimpi ja keskustelevampi reagointi vasta tilanteessa esitettyihin kysymyksiin saattaisi mahdollistaa sen, että aihetta tulee lähestyttyä useammasta suunnasta. Joissakin tilanteissa kysymysrungon lähettäminen voi kuitenkin olla eduksi, sillä se antaa haastateltavalle mahdollisuuden käydä läpi omia valokuvia, päiväkirjamerkintöjä tai muita teemaan liittyviä aineistoja ennen tapaamistanne. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun tarkoituksenasi on kysyä hyvin tarkkoja kysymyksiä esimerkiksi johonkin yksittäiseen tapaukseen, kuten tietyn tapahtuman järjestämiseen liittyen.

5. Haastatteluihin liittyviä erityistilanteita

Yleisimmin haastattelu tallennetaan nykyisin digitaalisella tallennimella, mutta se voidaan myös videoida. Jos haastattelu käydään viittomakielellä, videointi on jopa välttämätön tallennusmenetelmä. Haastattelutilanteen videoinnin järjestäminen vaatii entistä huolellisempaa suunnittelua, sillä taustamelun välttämisen lisäksi huomiota täytyy kiinnittää valaistusolosuhteisiin. Koska videokamera alkaa helposti ottaa hallitsevaa roolia haastattelussa, sen läsnäolo voi tuntua kiusalliselta ja jäykistää tunnelmaa ikävästi. Haastattelijana sinun kannattaa miettiä etukäteen, miten toimit tässä tilanteessa. Olisiko haastattelulle eduksi se, että paikalla olisi erikseen kuvaaja, joka keskittyy taustalla tekniikkaan ja mahdollisesti vilkkaasti elehtivän ja liikehtivän haastateltavan pitämises-
sä kuvan rajauksessa. Tällöin sinä voit haastattelijana keskittyä yksinomaisesti rennon ja luottamuksellisen suhteen luomiseen haastateltaviisi. Vai rikkoisiko ulkopuolisen henkilön läsnäolo turhaan intiimin haastatteluhetken tunnelman?

Joskus haastattelussa on tarpeen käyttää apuna tulkkia. Tällöin haastatteluihin liittyvää materiaalia on hyvä toimittaa tulkille ennakkotutustumista varten, että hän voi tarkistaa mahdollisen erikoistermistön etukäteen. Lisäksi tulkin täytyy ymmärtää haastattelun tarkoitus, ja haastateltavan tavoin häneltäkin on pyydetävä ja saatava lupa haastattelun säilyttämiseen ja jatkokäyttöön. Etenkin jos kyseessä on viittomakielinen haastattelu, tulkin täytyy ennakolta saada tietää ja ymmärtää, että hänen osuutensa haastattelutilanteeseen tullaan arkistoimaan jatkokäyttöä varten. Tällöin myös hänen reaaliaikainen työskentelynsä on jälkikäteen tunnistettavissa anonymisointomattomasta tallenteesta siinä missä varsinaisen haastattelijankin.

Toisinaan voi olla mielenkiintoista toteuttaa haastattelu liikku-
malla niissä maisemissa, joista haastattelussa tullaan puhumaan.

Jos sinua kiinnostavat esimerkiksi tiettyihin paikkoihin liittyvät muistot, **kävelyhaastattelu** voi olla antoisa haastattelumenetelmä. Kävelyhaastattelussa haastattelija kävelee haastattelun kannalta tärkeillä paikoilla yhden tai useamman haastateltavan kanssa. Jos tutkimus kohdistuu vaikkapa lemmikkieläimiin, nekin voivat osallistua kävelyyn. Haastattelun voi tehdä myös esimerkiksi yhdessä pyöräillen tai ratsastaen tai vaikkapa laivalla matkustaen.

Kävelyhaastattelu voi olla etukäteen tarkkaan suunniteltu, jos halutaan tutkia jotain tiettyä paikkaa, kuten kauppatoria tai lähimetsää, tai muistella jotain erityistä asiaa siellä, kuten erilaisia aistimuksia tai vuorovaikutusta joko muiden ihmisten tai paikassa olevien materiaalien kanssa. Tällöin haastattelukysymykset ovat tarkkaan mietittyjä ja ne toistetaan jokaisen haastateltavan kanssa, antaen kuitenkin tilaa myös haastateltavien itsensä esiin nostamille aiheille. Vapaampi etnografinen kävelyhaastattelu voi lähteä liikkeelle esimerkiksi siitä, että haastateltavaa pyydetään kävelemään jokin aihepiiriin liittyvä reitti. Itse haastattelu muistuttaa tällöin vapaamuotoista keskustelua, jota ohjaavat kävelyreitit esiin nostamat muistot ja asiat. Mukana kävelevänä haastattelijana voit lisäksi esittää muistelijalle itseäsi kiinnostavia kysymyksiä. Vapaamuotoinen haastattelu on haastattelijalle vaativa, koska siinä liikutaan haastattelijan näkökulmasta yllättäviin suuntiin, ja se voi kestää ennakoimattoman lyhyen tai pitkän ajan. Aikaa haastattelulle tulee siksi varmuuden vuoksi varata reilusti.

Kävelyhaastattelun voi tallentaa pelkällä digisanelimella, jolloin käytetään haastateltavan kaulukseen kiinnitettävää klipsimikrofonia. Mikäli ajattelet, että kävelyyn liittyvä liike, kuten kävelyrytmi, pysähdykset ja liikkeellelähdöt ovat tärkeitä muistojen tulkitsemiselle, pieni videokamera (esim. GoPro- tai kännykkäkamera) on hyvä tallennusväline digisanelimen lisäksi. Mikäli haluat samalla tallentaa tiettyjä paikkoja, rakennuksia, puita, penkkejä tai mitä tahansa matkan varrella vastaantulevaa haastateltavan tärkeäksi osoittamaa asiaa, kannattaa varautua ottamaan matkan varrelta valokuvia. Kävelyhaastattelua tehtäessä voi myös ehdottaa, että haastateltava ottaa itse kuvia hänelle merkityksellisistä kohteista. Tässäkin haastattelumenetelmässä on

tärkeää edetä haastateltavan ehdoilla, pyrkiä kävelemään hänen rytmissään, pysähtyä ja rauhoittua hänelle tärkeiden paikkojen ja teemojen äärelle.

Jos haastattelu kasvokkain ei tule kysymykseen, haastateltavalle voi ehdottaa **etähaastattelua** puhelimitse tai erilaisten etäyhteyksien välityksellä. Etäyhteyspalveluja ovat esimerkiksi Skype, Zoom, Teams, Hangout ja Jitsi (vuonna 2021). Niiden käyttö edellyttää, että molemmilla osapuolilla on sekä toimiva verkko-yhteys että valmius ohjelmien käyttöön. Etenkin vanhempien haastateltavien kohdalla tekniset valmiudet saattavat muodostua tässä esteeksi. On myös hyvä muistaa, että etäyhteyksillä toteutettavat haastattelut tarjoavat kasvokkain toteutettuja haastatteluja heikommin mahdollisuuksia vapaaseen jutusteluun tai empatian osoituksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että haastattelijan saattaa olla vaikeampi luoda luottamuksellista haastatteluilmapiiriä eikä haastateltava välttämättä rentoudu yhtä nopeasti. Nämä asiat on hyvä ottaa huomioon, kun valmistaudut etähaastatteluun ja analysoit haastattelupuhetta. Etähaastattelua harkitessa on lisäksi tärkeä tiedostaa, että etäyhteyksillä toteutetun tallenteen laatu ei välttämättä ole arkistointikelpoinen. Toisaalta hyvin suunniteltuna myös etähaastattelut voivat olla onnistuneita ja täyttää arkin toiminnan vaatimukset.

Puhelinta tai etäyhteyksiä käytettäessä sinun on selvitettävä etukäteen, tarjoaako valitsemasi laitteisto mahdollisuuden nauhoittaa keskustelun suoraan, ja miten äänitiedoston voi myöhemmin irrottaa kuunneltavaksi käytetystä laitteistosta riippumatta. Ehkä varmintä on tallentaa haastattelu sekä ohjelmistolla että tallentimella. Tällöin tutun tallentimen käyttö varmistaa sen, että etäyhteyspalvelun avulla tehdyn tallennuksen mahdollisesti epäonnistuessa itse haastattelu jää kuitenkin talteen. Huomioita kannattaa kiinnittää myös tallentimen sijoituspaikkaan sekä haastateltavan ohjeistamiseen sopivasta puhe-etäisyydestä. Jos haastateltava esimerkiksi siirtää omaa laitettaan tai vaihtaa asentoa, äänen volyyymi saattaa yhtäkkiä hiipua ratkaisevasti. Kesken haastateltavan puheen on epämiellyttävää keskeyttää tämän ajatuskulkua heikon kuuluvuuden vuoksi, mutta se on välttämätön-

tä, koska haastateltavan sanojen erottaminen nauhalta saattaa olla vielä itse haastattelutilannettakin vaikeampaa. Haastateltavan ohjeistaminen tästä asiasta etukäteen takaa parhaimman lopputuloksen. Myös nauhurin sijoituspaikalla on merkitystä. Esimerkiksi tietokoneen päälle asetettu nauhuri todennäköisesti nappaa myös tietokoneen toiminnalliset äänet, jolloin haastattelun kuunteleminen litterointia varten voi osoittautua hermoja raastavaksi kokemukseksi.

Vuonna 2020 etähaastattelut yleistyivät koronapandemian seurauksena, ja tulevaisuudessa niitä käytettäneen enenevässä määrin kasvokkaisten haastattelujen rinnalla. Laajamittaisesti tätä haastattelutapaa käytettiin esimerkiksi Työväen Arkiston keväällä 2020 toteuttamassa teollisen työn muutosta koskeneessa *Yhteen hitsattu porukka* -projektissa. Puhelimitse toteutetuissa haastatteluissa hyväksi käytännöksi osoittautui paneutunut yhteydenpito haastateltaviin ennen varsinaista haastattelua. Toistuvat yhteydenotot edistivät molemminpuolisen luottamuksen syntymistä, mikä puolestaan mahdollisti hyvän haastattelun etäisyydestä huolimatta.

Puhelinhaastattelua toteutettaessa Työväen Arkiston ensimmäinen yhteydenotto oli yleisluontoinen. Siinä haastateltavalle kerrottiin puhelimitse keruuprojektista ja sen toteuttajista sekä kysyttiin haastateltavan alustavaa kiinnostusta osallistua projektiin. Jos vastaaja halusi tutustua ensin keruuhankkeen verkkosivuihin, hänen kanssaan sovittiin uusi soittoaika varsinaisen haastatteluajankohdan sopimista varten. Toisella yhteydenotokerralla haastateltavan kanssa sovittiin varsinainen haastatteluajankohta ja kysyttiin haastateltavan muut yhteystiedot kysymysrungon lähettämistä varten. Varsinaisen haastattelupuhelun aluksi haastattelija kertasi vielä aineiston keruuseen, arkistointiin ja jatkokäyttöön liittyvät kysymykset. Lisäksi haastateltavaa muistutettiin siitä, että hänellä on oikeus keskeyttää haastattelu koska vain, myös esimerkiksi wc:ssä käymisen ajaksi. Näin haastateltavalla oli matalampi kynnyks pyytää tarvittaessa taukoa, eikä hänen tarvinnut lopettaa koko haastattelua tyystin vain tauon tarpeen vuoksi.

Puhelimitse tai muiden etähaastatteluun sopivien sovellusten kautta toteutettavissa haastatteluissa sanaton viestintä jää usein kokonaan huomioimatta, mistä johtuen herkkä reagointi haastateltavan esiin nostamiin aiheisiin on tärkeää. Tietysti haastateltavan kuunteleminen on ratkaisevan tärkeää kaikissa haastatteluissa, mutta puhelinhaastattelussa haastattelijan ainoat vihjeet haastateltavan toivomasta kerronnan suunnasta tai mahdollisista uusista teemoista on poimittava puheesta tai muusta äänellisestä vuorovaikutuksesta. Sanallisen viestinnän korostuminen vaikuttaa myös aktiiviseen kuunteluun: kun eleviestintä ja katsekontakti puuttuvat, haastattelijan keskittynyttä kuuntelemista ilmaiseksi toteamisilla ja äännähdyksillä (”joo”, ”niin”, ”aha”, ”aijaa”) on korostunut rooli. Siinäkin tapauksessa, että haastattelu toteutetaan videoyhteydellä, kuvan mahdollisesti heikko laatu ja tiedonsiirrossa tapahtuva hienoinen viive estää samanlaisen välittömän reagoinnin haastateltavan eleisiin ja ilmeisiin, johon ihmiset ovat kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa tottuneet. Viiveen lisäksi myös itsensä näkeminen videokuvan välityksellä saattaa häiritä niin haastateltavaa kuin haastattelijaaakin. Haastattelun alussa voikin olla hyvä keskustella siitä, onko videokuva ylimääräinen häiriötekijä, joka hankaloittaa luontevaa vuorovaikutusta, ja tarvittaessa sopia kuvan kääntämisestä pois päältä.

Teitpä haastattelun sitten kahdenkeskisessä kohtaamisessa, kävellen tai etäyhteydellä, on hyvä muistaa, että haastateltaville ei ole Suomessa tapana maksaa palkkiota. Halutessasi voit kuitenkin ojentaa jonkin pienen tuliaisen, erityisesti jos haastattelu tapahtuu haastateltavan kotona.

6. Haastattelun tekeminen

Haastattelujen tekeminen ei ole mitään varsinaista salatiedettä, joten yleisinhimillisellä ja peruskohteliaalla asenteella varustettu ihminen selviää tilanteesta mainiosti. Kun olette molemmat (tai kaikki) päässeet lähi- tai etätapaamisen haastattelupaikalle, on alkuvalmistelujen vuoro. Aluksi voitte tervehtimisen jälkeen hiukan tutustua toisiinne käymällä esimerkiksi läpi täytettyä henkilötietolomaketta ja tietosuojaselvityksen mahdollisesti herättämiä kysymyksiä. Usein haastateltavaa mietityttää, miksi sinä olitkaan kiinnostunut tapaamaan juuri hänet ja mitä ajat haastattelulla takaa. Voit nyt kertoa omin sanoin jo tietosuojaselosteessa esiin tuomasi asiat tutkimusaiheesta ja näkökulmastasi siihen. Varmista samalla, että haastateltava ymmärtää, mitä tarkoitusta varten haastattelu toteutetaan ja mihin haastattelu arkistoidaan. Usein haastateltavat saattavat arkailla tai vähätellä omia tietojaan aiheesta. Tällöin on tärkeä korostaa, että kaikkien kokemukset ja näkemykset ovat tärkeitä kokonaiskuvan saamiseksi. Lisäksi voit kertoa haastateltavalle siitä, että hän voi pyytää pysäyttämään tallennuksen kesken kaiken aina niin halutessaan.

Samalla voit virittää haastattelun tallentimen toimintakuntoon ja varmistaa, että virta on päällä ja te molemmat (tai kaikki) olette mikrofoniin kantaman äärellä. Videohaastattelussa puolestaan kaikkien haastatteluun osallistuvien henkilöiden pitää pystyä istumaan riittävän valoisassa kohdassa niin, että he näkyvät hyvin kameran kuvassa ja heidän äänensä kuuluvat selvästi mikrofooniin. Hyvä olisi sekin, että teillä kaikilla osallisilla olisi käsillä lasi vettä tai muuta juotavaa kurkun kostukkeeksi. Sitten haastattelu voi alkaa!

Tallennuksen alkuun on hyvä kertoa haastattelun päivä, paikka, ja se, keitä on läsnä, ja mitä aihetta haastattelussa tullessaan käsittelemään. Lisäksi on hyvä lisätä tähän vielä haastateltavan oma-

ääninen suostumus tallennuksen tekemiselle. Jos haastateltava ei halua esiintyä omalla nimellään, hän voi mainita tässä pelkän peitenimensä. Jos haastateltavia taas on useita, heitä voi pyytää kertomaan itse oman nimensä, jotta haastattelun myöhemmin puhtaaksi kirjoittava litteroija osaa yhdistää nimet ja äänen eli tietää, kuka kulloinkin on äänessä.

Haastattelutyylejä on hyvin monenlaisia. Joskus näkee käytäntöä, jossa haastattelussa esitetään vain tiukasti ennalta valmistellut kysymykset, ja vastauksen jälkeen siirrytään välittömästi seuraavaan kohtaan. Tällainen haastattelumenetelmä kuitenkin hukkaa harmillisesti mahdollisuuden saada kuulla haastateltavan omia pohdintoja asiasta laajemmin. Joskus haastateltava saattaa vihjata aihepiireistä, koska on epävarma, kiinnostavatko ne haastattelijaa. Hyvä haastattelija osaa tarttua näihin haastateltavan tarjoamiin vihjeisiin. Tämä taito kehittyy kokemuksen karttues-
sa, mutta kokenutkin haastattelija tajuaa usein vasta jälkikäteen haastatteluja kuunnellessaan, mikä häneltä jäi huomaamatta itse haastattelutilanteessa. Tämä on täysin ymmärrettävää, sillä muistitietohaastattelu on vaativa menetelmä, jonka toteuttaminen edellyttää haastattelijalta kykyä tulkita haastateltavan usein sanattomia viestejä, jotka kertovat esimerkiksi jännityksestä tai jonkin teeman vaikeudesta. Haastattelukerronnan ohella paljon tapahtuukin eleiden, ilmeiden ja kehonkielen muodossa, ja meidän kunkin yksilölliset kyvyt tulkita niitä vaikuttavat siihen, minkälaiseksi haastattelutilanne muodostuu. Myös haastattelijan omat odotukset ja ennakko-oletukset voivat vaikuttaa haastattelun kulkuun.

Valmista kysymysrunkoa orjallisesti noudattavalle haastattelutavalle vastakkainen käytäntö on sellainen, jossa haastateltavaa pyydetään hyvin avoimella kysymyksellä yksinkertaisesti ”kertomaan asiasta X”. Tällöin vastauksena voi olla pitkähäkö ja polveileva tarina, jossa haastattelijan tehtäväksi jää lähinnä myötäily ja nyökyttely, ja joskus tarkentavien kysymysten esittäminen.

Keskusteleva haastattelu kulkee jossain näiden tapojen välissä. Ensimmäinen kysymys voi olla varsin avoin, kuten ”Mitä muistat raveihin osallistumisesta?” tai ”Mikä sai sinut ryhtymään tutki-

jaksi?”, mutta sen jälkeen haastattelija ottaa edellistä vaihtoehtoa aktiivisemman roolin. Hän esittää pohdintaan haastavia jatkokysymyksiä, ja pyytää muutenkin tarkentamaan kerrontaa – myös silmällä pitäen sitä, että arkistoon tallennettavan aineiston tulee pysyä ymmärrettävänä niillekin, jotka eivät (enää) tunne ilman muuta vaikkapa käytettyjä lyhenteitä tai lempinimiä. Haastattelijana voit halutessasi nostaa esiin myös esimerkiksi tutkimuskirjallisuudessa esiintyneitä vastakkaisia näkemyksiä ja pyytää haastateltavaa pohtimaan niitä. Jos haluat nostaa keskusteluun muilta haastateltavilta kuulemiasi seikkoja, sinun on kuitenkin pidettävä visusti huolta siitä, että et tule kertoneeksi samalla sitä, kenen aiemman haastateltavan näkemyksestä on kysymys. Kaikilla haastateltavilla tulee olla varmuus siitä, että heidän luottamuksellisesti kertomistaan asioista ei kerrota muissa haastatteluissa tai niiden ulkopuolella. Etenkin suurissa muistitietohankkeissa on tärkeä painottaa kaikille asianosaisille, tulkit ja litteroijat mukaan lukien, haastattelemiseen ja haastatteluaineistojen käsittelyyn liittyvää vaitiolovelvollisuutta.

Riippumatta siitä, millaisen haastattelutyylin valitset, haastateltavalle kannattaa joka tapauksessa antaa aikaa vastauksen miettimiseen ja muotoiluun. Koska menneisiin asioihin on voinut kerrostua monenlaisia ristiriitaisiakin tunteita, asioiden muistiin palauttaminen ja niille sanallisen muodon löytäminen voi viedä joskus aikaa. Niinpä puheen keskeyttävä hiljaisuus –joskus pitkähkökin sellainen – on tavallisesti vain merkki siitä, että uusi ajatus on vasta muotoutumassa. Älä siis suotta kiirehdi suoraan seuraavaan kysymykseen. Joskus haastateltava saattaa päästä varsinaiseen asiaan vasta käsiteltyään ensin muita asioita. Ei olekaan tavatonta, että haastattelun myöhemmässä vaiheessa huomaat keskustelun palautuvan jo aiemmin lyhyesti sivuttuun teemaan.

Kun haastattelu on edennyt siihen vaiheeseen, että ennalta laatimasi haastattelukysymykset on käyty läpi ja/tai haastattelulle varattu aika on käytetty, haastattelu lähestyy loppuaan. Voit vielä kysyä haastateltavalta, haluaako hän nostaa keskusteluun jotakin sellaista, mikä ei ole vielä noussut esiin haastattelun aikana. Lo-

puksi kiität haastateltavaa ja päätät haastattelun sulkemalla tallentimen.

Ei ole harvinaista, että vielä tämänkin jälkeen haastateltavalle nousee mieleen joitain oleellisia asioita. Tällöin voit ehdottaa joko tallentamisen jatkamista vielä hetken aikaa tai sopia uudesta haastatteluajankohdasta. Voit myös tehdä kerrotusta muistiinpanot saatavilla olevilla välineillä ja kysyä, voitko liittää puhtaaksi kirjoitetut muistiinpanosi haastattelun yhteyteen, kun se luovutetaan edelleen arkistoon.

Kun haastattelun äänittäminen on päättynyt, täytyy hoitaa vielä koko joukko paperitöitä, ennen kuin haastattelutilanne kokonaisuudessaan on ohi. Haastatteluun keskeisesti liittyvien ja oleellisen tärkeiden paperitöiden hoitamiseen palataan tarkemmin kohdassa 9.

7. Haastateltavan ja haastattelijan kohtaaminen

Haastattelua tehdessä on tärkeä muistaa, että kyse on kahden (tai useamman) ihmisen välisestä kohtaamisesta, jossa tietoa menneisyydestä tuotetaan yhdessä. Sinä et siis ole haastattelijana ammentamassa haastateltavan muistista valmista tietoa. Kaikki se, mitä haastattelussa kerrotaan, on seurausta paitsi tekemistäsi kysymyksistä, myös sinun ja haastateltavan välisestä vuorovaikutuksesta. Siinäkin tapauksessa, että haastattelijana pitäydyt tiukasti etukäteen valmistelluissa kysymyksissä, ne vaikuttavat haastateltavan tapaan muistaa ja kertoa. Muistelukerronnan saama muoto on sidoksissa myös haastatteluhetken ympäröivään yhteiskuntaan ja niihin kokemuksiin, joita haastateltava on kerännyt elämänsä varrella.

Tapamme muistaa ja jäsentää menneisyyttä liittyy myös siihen, kenelle me kerromme menneisyydestä. Jos reflektoidemme menneisyyttä omille läheisillemme, kerronta on erilaista kuin tilanteessa, jossa vastapuolella on tutkija. Tällöin oletusyleisönä on usein paitsi itse tutkija, myös laajempi aihepiiristä kiinnostunut yleisö, etenkin jos haastateltava antaa luvan haastattelun arkistointiin. Haastateltavalla voi olla myös ennakkokäsityksiä siitä, kuka hänen haastattelijansa on. Esimerkiksi feminismiin tai oikeistopopulismiin kaltaisten, runsaasti tunteita herättävien teemojen kohdalla haastateltava saattaa olettaa haastattelijansa joko samanmieliseksi tai vaihtoehtoisesti vastapuolen edustajaksi, mikä vaikuttaa kertojan tekemiin valintoihin.

Koska haastattelussa on kyse kohtaamisesta kahden (tai useamman) ihmisen välillä, on hyvä muistaa, että erilaiset meitä yhdistävät ja erottavat tekijät voivat vaikuttaa myös haastattelutilanteeseen. Varsin tavanomaista on, että haastattelijana haastateltavaansa runsaasti nuorempi. Tällöin on hyvä sopia haastattelun aluksi esimerkiksi puhuttelukäytännöstä eli varmistaa, suosiiko

vanhempi henkilö teitittelyä vai sinuttelua. Ikään liittyvät tapakäytännöt voivat muutenkin vaikuttaa haastattelun ilmapiiriin yllättävillä tavoilla. Vanhempi haastateltava voi esimerkiksi haluta tarjota sinulle välttämättä ruoan ennen haastattelun aloittamista, mutta ei ole osannut ajatella, että haastattelija voisi olla kasvissyöjä. Tällöin vaaditaan kykyä kohteliaasti kieltäytyä ruoasta ilman, että tilanne muuttuu kiusalliseksi. Samaan tapaan haastattelijan ja haastateltavan välillä voi olla mittava koulutusero. Vaikka vähemmän koulutettu haastateltavakin voi olla erittäin lukenut henkilö, haastattelutilanteessa on hyvä välttää akateemista kapulakieltä. Jos haastateltava niin toivoo, hänelle voi lyhyesti ja selkokielisesti avata tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia, mutta varsinainen käsitteellinen ja teoreettinen keskustelu kuuluu tutkimuksen kirjoitusvaiheeseen, ei itse haastattelutilanteeseen.

Päinvastainen tilanne on kohtaamisissa, joissa haastateltava on asiantuntija, kuten tutkija tai muuten korkeasti koulutettu ammattilainen. Haastateltava on saattanut jopa itse tehdä tutkimushaastatteluja. Tällöin ongelmaksi saattaa muodostua liiallinen analyttisyys, jolloin keskustelu pitäytyy yleisemmällä tasolla eikä yksilöllinen kokemukseronta pääse esiin. Haastateltavaa voi tällöin tietoisesti yrittää ohjata henkilökohtaisempaan tarkasteluun, mutta toisinaan on hyväksyttävä, että kohtaamisen anti jää omaa analyysiä tukevaksi tutkimukselliseksi keskusteluksi kokemukseronnan sijasta. Asiantuntijahaastateltava voi myös odottaa haastattelijalta aiheen ja termistön täsmällistä hallintaa. Tästä johtuen esimerkiksi Eduskunnan kirjaston muistitietoarkiston veteraanikansanedustajien haastattelijoina ovat toimineet kokeneet politiikan- ja historiantutkijat.

On myös hyvä muistaa, että haastateltavalla voi olla omat motiivinsa haastatteluun osallistumiselle. Hänellä voi esimerkiksi olla tarve oikaista kokemansa vääryys tai tuoda esiin asioita, joista ei ole aikaisemmin pystynyt puhumaan. Tällöin haastateltava voi alkaa viedä haastattelua sellaiseen suuntaan, jossa hän voi tuoda esiin omaa tavoitekerrontaansa. Usein kerronnan yleisökin on tällöin haastattelijaa ja hänen edustamaansa kiinnostunut ta tutkijajoukkoa kohdennetumpi, esimerkiksi oma aikaisempi

esihenkilö tai ammattikunnassa vakiintunut kertomus menneisyydestä. Tällöin sinun on päätettävä, lähdetkö seuraamaan tätä tarinaa vai palautatko keskustelun kohteliaasti omiin kiinnostuksenkohteisiisi. Jos valitset jälkimmäisen vaihtoehdon, toimi hienovaraisesti. Tällöin haastateltava välttyy kokemukselta, että häntä ei tälläkään kertaa kuunnella.

Haastattelutilanne saattaa muuttaa luonnettaan, jos muistelukerronnasta tulee terapiapuhetta, jossa haastateltava purkaa omia kaltoinkohdelluksi tulemisen tuntojaan. Tällöin sinulta vaaditaan kykyä suhtautua haastateltavan kokemukseen empaattisesti, mutta samalla voit yrittää ohjata keskustelua suuntaan, joka vapauttaa vääryyden kokemuksen painottamisesta ja mahdollistaa myös muunlaiset lähestymistavat. Toisin sanoen haastattelijan ei pidä ryhtyä haastateltavan terapeutiksi. Ennen haastattelujen aloittamista sinun on kuitenkin hyvä miettiä etukäteen, miten voit auttaa haastateltavaasi, jos kohtaamisen aiheuttaa hänessä vaikeita tunteita. Voit esimerkiksi selvittää etukäteen, onko olemassa jokin ammattilaitaho, joka tarjoaa terapiaa tai vertaistukea käsittelemääsi teemaan liittyen. Tämä on erityisen tärkeää traumaattisia asioita koskevissa hankkeissa, jolloin myös haastattelijalle ja litteroijalle voi tulla tarve purkaa tunteitaan ammattilaisen kanssa. Ideaalitilanteessa tähän varataan rahaa jo hanketta suunniteltaessa. Kaikkia tunnereaktioita ei voi toki ennakoida, mistä johtuen kannattaa aina etukäteen miettiä tarkkaan, onko sinulla riittäviä valmiuksia tehdä haastatteluja, jotka mahdollisesti aiheuttavat vaikeita tunteita.

Haastattelusuhteessa ei ole myöskään kyse ystävyys-suhteesta, vaikka toisinaan haastateltavan ja haastattelijan välille voi syntyä lämmin vuorovaikutussuhde, jossa molemmat kokevat samanmielisyyttä. Näin voi käydä etenkin niin kutsutuissa sisäpiirihaastatteluissa, joissa haastattelijat ja haastateltavat kuuluvat samaan ryhmään ja jakavat siten tietyt avainkokemukset. Joskus harvoin haastattelijat saattaa joutua tilanteeseen, jossa hän joutuu vetämään rajan haastateltavan yhteydenotoille ja muistuttamaan haastateltavaa hankkeen tarkoituksesta. Haastateltavan kohtaaminen saattaa toisinaan aiheuttaa myös muita tilanteita, joissa

tutkijan ja haastateltavan välisiä rajoja koetellaan. Tällöin tutkija-kin saattaa kokea vaikeita tunteita, joiden tunnistaminen ja käsitteleminen on tärkeää. Ne vaikuttavat nimittäin myös tapaamme tulkita haastateltavan puhetta.

Toisinaan haastattelu tehdään useamman ihmisen kanssa yhtä aikaa. Jos haastateltavat ovat olleet mukana yhteisessä toiminnassa, he voivat ryhmähaastattelussa toimia toisilleen muistin tukena ja innostaa muistelullaan toisiaan vastavuoroisesti. Toisaalta useamman henkilön läsnäolo voi johtaa siihen, että joitain asioita jätetään kokonaan kertomatta. Vaikka haastattelut ovat aina haastattelijan rakentamia kerrontatilanteita, niiden toteutuminen on siis kiinni myös haastateltavien keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Esimerkiksi pariskunnan ollessa kyseessä yksi puolisoista saattaa dominoida haastattelua, toisen tyytyessä myötäilemään kumppaniaan. Myös ryhmähaastatteluille on tyypillistä, että keskustelua johtaa yksi tai kaksi henkilöä muiden pystytellessä hiljaa. Näin haastatteluun saattaakin tallentua kahden erilaisen kokemuksen sijasta lopulta vain yksi hallitseva tarina. Jos haastateltavat ovat keskenään samaa sukupuolta ja saman ikäisiä, saatat lisäksi huomata äänitystä myöhemmin kuunnellessasi, että sinun on vaikea jälkikäteen tunnistaa, kuka kulloinkin on ollut äänessä. Kertojan äänen tunnistaminen jälkeenpäin on haasteellista etenkin silloin, kun yhdessä muistelijoiden määrä kasvaa kahta suuremmaksi. Tällöin voi olla apua siitä, jos tilanteen pystyy videoimaan, jolloin videokuvasta voi yrittää päätellä puhujan. Jos joukko on kovin suuri, voi kuitenkin olla vaikeaa saada kaikki haastateltavat aseteltua tarpeeksi lähelle mikrofonia siten, että tallennuksen laatu säilyy käyttökelpoisena.

8. Haastattelun kulkuun vaikuttavia seikkoja

Haastattelun aikana saattaa eteen tulla odottamattomia tilanteita. Hankalaa on esimerkiksi se, jos haastateltava osoittautuu hyvin pidättyväiseksi ja lyhytsanaiseksi. Joskus syynä voi olla vain oudon tilanteen aiheuttama jännitys. Siksi haastattelulle onkin usein eduksi, jos osapuolilla on ollut tilaisuus tutustua ja luoda rento ilmapiiri jo ennen äänityksen aloittamista. Lyhytsanaisuutta voit myös ehkäistä muotoilemalla haastattelukysymykset siten, että niihin ei voi vastata vain kyllä tai ei. Jotta haastateltava kertoisi nimenomaan omista kokemuksistaan eikä asioiden laidasta yleisesti, on tärkeä muotoilla kysymykset sinä-muotoisiksi: ”Kertoisitko, millaista sinusta oli...” edellyttää jonkinlaista kuvausta ja korostaa, että olet kiinnostunut nimenomaan haastattelijan näkemyksestä. Yksisanaistakin vastausta voi pyytää täydentämään ”Mitä tarkoitat?” -kysymyksellä. Lisäksi sinun kannattaa jo ensimmäisellä yhteydenottokerralla korostaa, että olet kiinnostunut nimenomaan haastateltavan omista kokemuksista, näkemyksistä ja tiedoista.

Joskus lyhytsanaisuus voi olla seurausta siitä, että olet kysymyksiisi sisäänrakennetuilla ennakoasenteilla pahoittanut haastateltavan mielen. Eräs entinen poliitikko kertoi ärsyntyneensä suuresti, kun haastatteli aloitti haastattelun oletuksella poliitikon köyhästä lapsuudesta. Kysymykset kannattaa siis muotoilla aina siten, että ne pitävät keskustelun avoimena. Jos sinulla on esimerkiksi tarvetta kysyä haastateltavien seurustelusuhteista, älä ota valmiiksi annettuna, että seurustelusuhte on ollut heteroseksuaalinen. Sen sijaan, että kysyisit naishaastateltavalta hänen mahdollisista poikaystävistään, voit kysyä avoimen kysymyksen hänen seurustelusuhteistaan. Näin haastateltava voi itse päättää, haluaako hän tuoda haastattelussa esiin mahdollisen kumppaninsa sukupuolen. Jos saat avoimiin kysymyksiin itseäsi yllät-

tävän vastauksen, voit hetken miettiä sitä, onko sillä merkitystä käsiteltävälle asialle, ja mahdollisesti esittää jonkun tarkentavan jatkokysymyksen ennen siirtymistä eteenpäin haastattelurungossasi.

Lyhytsanaisuudelle vastakkainen ongelma syntyy, kun haastateltava ilahtuu juttukumppanin löytämisestä niin, että hänen on vaikea malttaa mielensä ja keskittyä kerronnassaan juuri niihin asioihin, joista sinä olisit kiinnostunut. Tällöin voit yrittää pienillä välikysymyksillä palauttaa keskustelun siihen hetkeen, kun vielä pysyttiin asiassa, ja kannustaa haastateltavaa jatkamaan muistelukerrontaansa siitä.

Läkkäiden ihmisten kanssa erityishaasteita saattaa syntyä liiaksiksi muisti- tai kuulo-ongelmista. Etenkin jos haastattelusta on sovittu sähköpostitse, haastateltavan erityistarpeet saattavat tulla haastattelutilanteessa yllätyksenä. Haastateltava huomaa harvoin tuoda tämänkaltaisia asioita omaehtoisesti esiin, eikä nuorempi haastattelija puolestaan osaa välttämättä henkisesti varautua niihin. Muistihäiriöisen haastateltavan kanssa keskustelua voi pyrkiä palauttamaan sivupoluilta toivotuille urille, mutta joissakin tapauksissa on syytä vain hyväksyen todeta, että haastattelusta ei tule toivotunlainen, mutta se on silti arvokas ihmisten välisenä kohtaamisena.

Kuulo-ongelmien kohdalla voi auttaa kysymysten kirjoittaminen paperille tai kannettavan tietokoneen ruudulle, jos haastateltavan näkö sen sallii. Näin vältetään kysymyksen toistamiselta useaan otteeseen ja epävarmuudelta sen suhteen, onko haastateltava kuullut kysymyksen oikein. Haastattelu voi siis säilyä keskustelunomaisena, kun haastattelijan sanallisia kysymyksiä täydennetään (riittävän suurella fontilla) kirjoitetuilla kysymyksillä. On myös hyvä muistaa, että kuulo-ongelma voi olla haastateltavalle arka paikka, joten ehdotus kirjoitetuista kysymyksistä on hyvä muotoilla kunnioittavasti ja toteuttaa vain siinä tapauksessa, että se sopii haastateltavalle. Haastattelijana sinun on hyvä varautua siihenkin, että kuulo-ongelman vuoksi ihanne haastattelun keskustelunomaisuudesta jää toteutumatta. Tässäkin tilanteessa,

jossa haastattelu ei etene toivomallasi tavalla, haastateltavan kun-
nioittava kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää.

Useimmiten teemme haastattelut omalla äidinkielellämme, mutta tutkimusaiheesta riippuen saatamme joutua käyttämään myös vierasta kieltä. Pääsääntöisesti olisi suotavaa, että muistelijä voisi puhua haastattelussa omaa äidinkieltään. Siten hän ei joudu miettimään kielioppia tai sanoja, vaan voi keskittyä kertomaan omista kokemuksistaan. Haastattelijä voi tarvittaessa turvautua tulkkiin, mutta hänet on perehdytettävä etukäteen muistitieto-
haastattelun käytäntöihin ja haastattelun aiheeseen. Lisäksi tulkille on tärkeä korostaa, että tavoitteena on keskittyä nimenomaan haastateltavan kokemuksiin ja tulkintoihin. Oman kielitaidon salliessa haastattelun voi myös tehdä itselleen vieraalla kielellä. Etenkin ensimmäisiin vieraskielisiin haastatteluihin on kuitenkin syytä valmistautua erityisen huolella. Muistuttele mieleesi sellaisia sanoja, jotka liittyvät käsiteltyyn aihepiiriin, ja ylipää-
tään verryttele kielitaitoasi puhumalla sitä kieltä, jota tulet haas-
tattelussa käyttämään. Todennäköisesti tulet huomaamaan, että tutkimushaastattelun tekeminen vieraalla kielellä on itse asiassa helpompaa kuin vapaa puhuminen. Koska haastattelu keskittyy usein tarkasti rajattuun aihepiiriin, kyseistä teemaa käsittelevä sanavarasto karttuu varsin nopeasti, ja itse haastattelutilanteessa pystyt nappaamaan haastateltavan puheesta tarvitsemiasi puhe-
kielisiä sanoja. Silti etenkin reagoiminen haastateltavan kerron-
taan saattaa kielitaidon rajoitteiden vuoksi olla yksiulotteisempaa kuin haastatteluissa, joissa voit käyttää omaa äidinkieltäsi.

Joskus käy niin, että haastateltava kertoo jotain sellaista, joka ei tunnu pitävän paikkaansa, tai on ilmeisessä ristiriidassa ennako-
porehtymisen tuottaman tiedon kanssa. Tällöin sinun täytyy haastattelijana päättää, hyväksytkö haastateltavan näkemyksen sellaisenaan, vai esitätkö sille vastakysymyksen. Joskus kyseessä voi olla silkka väärin muistaminen, jossa kaksi asiaa on mennyt muistoissa sekaisin keskenään, ja tämän oikaisu voi olla paikal-
laan. Joskus taas asiallisesti ottaen “väärä” tieto on haastateltavalle tunteiden tasolla täyttä totta, ja kertoo tosiasioita enemmän niis-
tä merkityksistä, joita haastateltavalla asiaan liittyy. Tässä piilee

muistitietotutkimuksen erityisyys: olemme kiinnostuneempia haastateltavan tulkinnoista ja kerrotun merkityksistä kuin asiafaktoista.

Joskus käsiteltävät asiat herättävät haastateltavassa yllättäviä tunnemuistoja. Tämä saattaa näkyä haastattelutilanteessa ahdistuksena, liikutuksena tai itkuun purskahtamisena. Tällöin voit tarjota haastateltavalle nenäliinan tai osoittaa muuten empatiaa ja kysyä, haluaako hän pitää pienen tauon tai keskeyttää haastattelun. Usein tunnekuuhu kuitenkin laantuu, ja haastattelua voidaan jatkaa siitä, mihin jäätiin. Jos olet huomannut ottaa etukäteen selvää siitä, mitkä voisivat olla ne tahot, joihin haastateltava voi ottaa yhteyttä silloin, jos haastattelun esiin nostamat asiat alkavat vaivata mielessä pidempään, voit mainita hänelle niistä tässä yhteydessä. Voit myös mielellään antaa hänelle näiden tahojen yhteystiedot paperilla haastattelun jälkeen.

Haastateltavalla on aina oikeus vetää omat rajansa suhteessa siihen, millaisiin kysymyksiin hän haluaa vastata, ja näitä rajoja sinun on syytä kunnioittaa. Joskus hän saattaa haluta, että tallennin sammutetaan, jos hän haluaa puhua joistain asioista vain “off the record”. Tätäkin pyyntöä tulee kunnioittaa. Älä myöskään kirjaa tallennuksen ulkopuolella kuulemaasi tietoa arkistoon lahjoitettaviin muistiinpanoihin tai mahdollisiin julkaisuihin ilman haastateltavan lupaa.

Toisinaan haastateltavat haluavat tuoda haastattelutilanteeseen mukaan valokuvia tai esineitä, jotka liittyvät käsiteltävään asiaan. Ehkä sinulla itselläsikin on matkassa tällaista virikemateriaalia, josta haluat keskustella haastateltavasi kanssa. Valokuvia kannattaa valita keskustelun kohteeksi vain rajallinen määrä. Jotta haastattelua jälkikäteen kuunteleva tietää, mistä valokuvasta kulloinkin on puhe, niistä täytyy ottaa kuva kännykällä ja antaa niille haastattelutilanteessa oma numeronsa, jonka kerrot ääneen niin, että se tallentuu mukaan äänitykseen. Kuvat täytyy kuvailemalla kuvatulcata haastattelutilanteessa tallentimelle, ja pyytää lisäksi haastateltavaa kertomaan – niin tarkoin kun se on mahdollista – kuka kuvan on ottanut ja milloin, mitä se esittää ja keitä kuvassa on, vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas lueteltuna. Vasta kuvien

yksilöinti mahdollistaa sen, että niihin liittyvien muistelujen tallentamisessa on mieltä.

Ihmisten muistot kiinnittyvät usein paikkoihin. Siksi valokuvien ohella muistikartat ja -piirrokset ovat hyviä muistelun apuvälineitä. Kävelyhaastattelujen tapaan muistikartat ja -piirrokset soveltuvat erityisen hyvin haastateltavalle merkityksellisten paikkojen, kuten lapsuuden asuinympäristöjen, leikki paikkojen ja koulumatkojen, naapuruston tai vaikkapa lempibaarien muisteluun. Haastateltavaa pyydetään joko piirtämään kartta muistamisen kohteena olevasta alueesta tai hänelle annetaan valmis karttapohja, johon hän merkitsee itselleen tärkeät kohteet samalla kertoen muistoistaan.

Esineiden suhteen on syytä toimia samaan tapaan kuin valokuvienkin. Joskus haastateltavalle ei edes tarvitse ehdottaa sitä, kun hän jo ottaa esille itselleen tärkeän esineen ja ryhtyy kertomaan siitä. Esine saattaa liittyä oleellisesti kerrottuun muistoon tai se voi olla esine, joka muistuttaa edesmenneestä henkilöstä tai ajasta ilman, että esine liittyy varsinaisesti tapahtumaan.

Erityisen hienoa olisi, jos kuvat tai esineet voitaisiin haastattelun jälkeen saada lahjoituksena osaksi sen muistiorganisaation kokoelmia, joihin haastattelukin on tarkoitus tallentaa. Aina se ei tietenkään ole mahdollista. Jos sinulla on jo yhteistyösopimus olemassa jonkin muistiorganisaation kanssa, voit haastattelun jälkeen tiedustella, saako valokuvia lainata sinne digitalisointia varten. Tai ehkä haastateltavallasi on tallessa jotain asiakirja-aineistoa, pienpainatteita tai muuta sellaista, josta hän arvelisi olevan hyötyä haastattelijalle, tai jonka hän voisi ajatella lahjoitavansa edelleen muistiorganisaatiolle. Jos haastateltava päättää tehdä lahjoituksen samoin tein, sinulla olisi hyvä olla mukana si kopiot tuon muistiorganisaation luovutussopimuksesta, jotta asianmukaiset paperityöt saadaan tehtyä samalla vaivalla. Vaihtoehtoisesti voit ohjeistaa haastateltavaa sähköisen luovutussopimuksen allekirjoittamiseen liittyvistä käytännöistä.

9. Haastattelun jälkeiset paperityöt

Kun haastattelun tallennus on päättynyt, teidän täytyy vielä hetkeksi syventyä paperitöiden tekoon. Erilaisten sopimuspaperien allekirjoittamisen tarkoitus on varmistaa sekä haastateltavien että haastattelijan oikeusturva, ja pitää huolta siitä, että osapuolten kesken vallitsee yhteisymmärrys siitä, mistä haastattelussa on kysymys, missä muodossa (audio, video, litterointi) ja mihin haastattelut arkistoidaan ja miten ja kuka niitä saa jatkossa käyttää. Jos suostumusta haastatteluun osallistumiseen ei ole vielä allekirjoitettu, se voidaan tehdä nyt.

Seuraavaksi allekirjoitetaan suostumus haastatteluaineistojen pysyvästä säilyttämisestä, jolloin haastattelua voivat käyttää haastattelijan lisäksi myös muut tahot eri tarkoituksia varten. Kun haastateltava nyt tietää, mitä hän on haastattelussa kertonut, hän voi tehdä tietoisien päätöksensä siitä, millaisilla ehdoilla hän haluaa antaa suostumuksensa haastattelun arkistointiin. Vaikka haastattelun arkistointi muidenkin käyttöön on aina toivottavaa, se ei kuitenkaan ole pakollista ja haastateltava voi myös kieltäytyä siitä. Haastateltavalta kannattaa joka tapauksessa pyytää kirjallinen lupa siihen, että haastattelun voi tarvittaessa kirjoittaa puhtaaksi myös ulkopuolinen henkilö.

Haastattelun arkistointia ja siihen liittyvää julkisuutta koskevaa sopimusta tehtäessä haastateltavalle saattaa muistua mieleen, että hän on tullut maininneeksi haastattelun kuluessa jonkin seikan, jonka esiin nostamista hän jälkeenpäin katu. Haastattelun arkistointiin luovuttamisen yhteydessä luovutusasiakirjojen lisätietoihin voidaan tällöin lisätä, että kyseistä asiaa ei tule tuoda mahdollisissa tutkimuksissa tai julkaisuissa esiin. Joissain tilanteissa arkistointisopimuksen voi lähettää haastateltavalle allekirjoitettavaksi erikseen vasta sitten, kun hänelle toimitetaan nähtäväksi haastattelun litteroitu versio. Tällöin hänelle syntyy yksiselitteinen

kuva siitä, mitä arkistoon tallentuu. Tätä käytäntöä noudattavan haastattelijan täytyy kuitenkin varautua siihen, että haastateltava saattaa hämmentyä siitä, miltä litteroitu haastattelupuhe näyttää täytesanoineen, kielioppivirheineen ja sekavine lauseineen. Huolestuneita haastateltavia voi aina lohduttaa sillä, että arkistoituja aineistoja käyttävä henkilö sitoutuu arkiston omiin eettisiin ohjeisiin, joissa painotetaan, että aineistojen käytöstä ei saa koitua haittaa haastateltaville.

Haastattelu voi olla julkinen heti haastattelupäivästä, tai sille voidaan pakottavista syistä asettaa ajallisia käyttörajoituksia. Älä hyväksy muotoilua ”saa käyttää sitten, kun minä olen kuollut”, koska arkisto ei voi tietää, milloin tämä päivä mahdollisesti on koittanut. Käyttörajoituksen päättymiselle pitää sopia jokin tuleva päivämäärä, esimerkiksi viiden vuoden päähän tai haastateltavan saavutettua tietyn iän. Huomaa, että arkistoidun aineiston käyttöaikarajoitus koskee myös sinua itseäsi, ellei lomakkeessa ole mainittu sinun osaltasi poikkeusta!

Jos haastateltavasi antaa sinulle arkistoon tai museoon eteenpäin toimitettavaksi valokuvia tai esineitä, myös näitä koskevat luovutusasiakirjat on hyvä allekirjoittaa haastattelun päätteeksi. Saat valmiit lomakkeet käyttöösi siltä muistiorganisaatiolta, jonka kanssa teet yhteistyötä. Luovuttajan kanssa tehty sopimus valokuvista, asiakirjoista tai esineistä sitoo arkiston oikeutta antaa aineistoja asiakkaidensa käyttöön samaan tapaan kuin haastateltuja koskeva sopimuskin.

Vasta kun kaikki nämä haastatteluun liittyvät paperit on allekirjoitettu, on haastattelu kokonaisuudessaan ohi. Sen jälkeen jatkuvat muut jälkityöt.

10. Haastattelujen saattaminen jatkokäyttöön

Haastattelut ja kaikki niihin liittyvät asiakirjat täytyy tallettaa huolella ja järjestelmällisesti. Luo tietokoneellesi oma kansio tätä hanketta varten. Tallenna sinne laatimasi tietosuojaseloste, haastattelurunko ja kaikkien käyttämiesi lomakkeiden pohjat. Luo sitten omat alakansionsa kaikille muille tiedostoille, ja nimeä tiedostot yhtenäisesti juoksevilla numeroinnilla. Tästä aiheesta Juha Ranta ja Arja Kuula-Luumi ovat laatineet erinomaiset ohjeet (ks. Ranta & Kuula-Luumi 2017, 422–424), joita noudattamalla tiedostot pysyvät järjestyksessä, ja niiden lahjoittaminen päätearkistoon sujuu ketterästi. Pääpiirteissään tiedostojen nimeäminen voi mennä näin:

Haastatteluhanke

dataluettelo.docx

metatietopöytäkirjat.docx

tietosuojaseloste.pdf

arkistointisuostumuslomake.pdf

haastattelusuoistumus.pdf

haastattelurunko.docx

(aikajana.docx)

(tutkimuspäiväkirja.docx)

Mediatiedostot

H1_1_audio.waw

H1_2_audio.waw

H2_1_video.mp4

Sisällönkuvaus
H1_1_sisältö.rtf
H1_2_sisältö.rtf
H2_1_sisältö.rtf

Litteraatiot
H1_1_litteraatio.rtf
H1_2_litteraatio.rtf
H2_1_litteraatio.rtf

Nimetyt äänitiedostot täytyy tallettaa turvalliseen paikkaan, josta ne eivät voi päätyä ulkopuolisten käsiin. Sama huolellisuusperiaate koskee kaikkia muitakin haastatteluun liittyviä tiedostoja. Yksittäiset muistitikut saattavat helposti hukkuu, älypuhelimia varastetaan ja tietokoneen kovalevy voi hajota. Siksi ulkoista kovalevyä yhdistettynä luotettavaan pilvipalveluun voi suositella tiedostojen välitallennukseen, ennen haastattelujen lopullista luovuttamista arkistoon.

Haastatteluaineistojen vastaiselle käytettävyydelle on suuresti hyötyä siitä, jos olet – ehkä jo kotimatkan aikana – laatinut haastattelun kulusta pöytäkirjan. Siihen voi kirjata haastatteluja koskevat metatiedot eli vastaukset kysymyksiin: Mitä? Missä? Milloin? Kuka? Miten? (esim. Kasvokkainen haastattelu, tallennettu äänitiedostoksi *käyttämäsi laite*; Haastattelu tehtiin haastateltavan kotona Jyväskylässä; 27.7.2020; Haastattelijana *oma nimesi*; Haastateltavana *haastateltavan nimi* ja tarpeelliset taustatiedot). Miten kysymyksen kohdalla kerrot lyhyesti siitä, miten haastattelu sujui, ja mitä sellaista, mahdollisesti poikkeavaa, sen aikana tapahtui, mikä saattoi vaikuttaa haastattelun sisältöön. Kaikkien haastattelujen metatietopöytäkirjoista voit laatia yhden yhtenäisen tiedoston, jota täydennät uudella haastattelulla hankkeen edetessä.

Halutessasi voit pitää haastatteluista myös yksityistä tutki-
muspäiväkirjaa. Siihen voit kirjata haastattelussa esiin nousseita uusia havaintoja tai jatkokysymyksiä, joihin haluat palata joko jatkohaastattelussa, muiden haastateltavien kanssa tai omissa jul-

kaisussasi. Ehkä itse haastattelun kuluessa tapahtui myös jotain sellaista, myönteistä tai kielteistä, josta voit ottaa oppia vastaisuuden varalle. Tutkimuspäiväkirja on hyvä paikka myös reflektoida erilaisia tunteita, joita itselle on haastattelutilanteessa tai sitä ennen tai sen jälkeen käydyssä vuorovaikutuksen aikana syntynyt. Kohtaaminen on esimerkiksi saattanut olla erityisen antoisa, jolloin omaa innostusta siitä on hauska lukea jälkeenpäin. Toisaalta haastattelun aikana on saattanut syntyä myös hankalia tilanteita tai jopa konflikteja. Myös nämä tunteet ansaitsevat tulla huomioituiksi ja puretuksi sanalliseen muotoon.

Seuraavaksi haastattelusta täytyy laatia joko sisällönkuvaus tai litteraatio tai mielellään molemmat. Sen lisäksi, että ne helpottavat merkittävästi haastattelujen jatkokäyttöä, ne saattavat olla edellytys myös sille, että toivomasi arkisto voi ottaa haastattelut kokoelmiinsa.

Sisällönkuvausta kutsutaan joskus myös sisällysluetteloksi tai tallennepöytäkirjaksi, ja se toimii ikään kuin ääni- tai videotallenteen puhtaaksikirjoitettuna hakemistona, jonka tarkoituksena on antaa käyttäjälle haastattelua kuuntelematta tietoja haastattelun sisällöstä. Sivun yläosaan kirjataan haastattelun juokseva numero ja metatiedot. Sisällysluettelo voi edetä asiasta toiseen, jolloin siitä näkee pelkästään asioiden käsittelyjärjestyksen, mutta ei niiden kestoa. Vaihtoehtoisesti sisällysluetteloon voi merkitä haastattelun kulun jopa sekuntien tarkkuudella. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kotisivuilta löydät hyvän ohjeistuksen sisällysluettelon laatimiseen.

Litteroinnissa haastattelun ääni- tai videotallenne muutetaan kirjalliseen muotoon. Tavallisinta on, että haastattelija kirjoittaa kuulemansa sanatarkasti tekstitiedostoksi. Jos sinulla on rahoitusta projektillesi, voit palkata litteroijan tekemään työn puolestasi. Jos ostat litterointipalveluja, sinun tulee edellyttää litteroijalta sitoumusta siitä, että hän ei kerro haastattelujen sisällöistä ulkopuolisille. Litteroimiseen ja aineiston analysointiin on olemassa myös tietokoneohjelmia, kuten VLC Media Player -ohjelma, jonka ominaisuuksiin kuuluu, että äänitettä tai videota voi tauottaa ja kelata kirjoittaessa. Toistaiseksi olemassa olevien litterointioh-

jelmistojen (esim. Oral History Metadata Synchronizer ja Transcribe) ongelmana on rajoitteinen kielivalikoima ja vaihteleva kyky tunnistaa muiden kuin valkoisten miesten puhetta. Useimmiten ohjelmat tunnistavat englannin lisäksi vain muutamia suurimpia kieliä, kuten ranskaa, eikä niiden käyttö onnistu suomenkielisellä aineistolla. Jos kuitenkin teet haastatteluja englanniksi, ohjelmien tarjoamiin mahdollisuuksiin kannattaa tutustua.

Litterointia aloitettaessa on päätettävä sen tasosta. Silloinkin kun haastattelujen tarkastelussa päätetään keskittyä sisällönanalyysiin, litterointiin kannattaa ottaa mukaan tilkesanat, ”niinkut-telut” ja muu sanojen hakeminen, joita voidaan myöhemmin tul-kita esimerkiksi epävarmuudeksi tai hämmennykseksi. Tärkeää on myös merkitä mukaan naurahdukset ynnä muut paralingvistiset eleet äänensävyjen erottamiseksi. Jos tarkoitus on tehdä tarkempaa analyysiä joistain haastattelun osista, tutkija voi ha-lutessaan myöhemmin soveltaa niihin erikseen vielä tarkempia litterointitapoja.

Valmiista litteroinnista muodostetaan tekstitiedosto, joka ni-metään vastaavalla juoksevilla numeroinnilla kuin äänitiedosto ja sisällönkuvauskin. Mitä tarkempi litteraatio on, sitä informa-tiivisempi se on. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että litteraatio kannattaa julkaista sellaisenaan, vaan kannattaa miettiä käyttö-tarkoitusta. Usein on parempi stilisoida tekstiä yleiskieliseksi, jol-loin sitaatti on lukijaystävällisempi. Vain harva jaksaa lukea suo-raan tekstiksi auki kirjoitettua puhetta. Usein myös haastateltavat itse haluavat, että tekstiä stilisoidaan, eikä niin, että kaikki heidän empimisensä, takeltamisensa ja sanojen toistamisensa painetaan sellaisenaan.

Tutkimushaastattelujen käytön yhteydessä puhutaan usein yk-sityisyydensuojan nimissä haastattelujen pseudonymisoinnista tai anonymisoinnista. Pseudonymisoinnilla hävytetään julkais-tavasta tekstistä tunnistetietoja esimerkiksi haastateltavan ni-meä muuttamalla, kun taas anonymisoinnilla tarkoitetaan sitä, että haastateltavan kaikki tunnistettavuuden mahdollistamat yksityiskohdat muutetaan tai yleistetään siten, että kukaan, edes haastattelija tai haastateltava itse, ei voi yksilöidä kyseessä olevaa

henkilöä. Vaikka aina on syytä huolellisesti varmistaa, että sen paremmin haastattelun tekeminen kuin varsinkaan aineistojen käsittely ei johda haastateltavan yksityisyyden loukkaamiseen, kannattaa silti miettiä, onko yksityisyyttä tarpeen turvata niin järeällä keinolla kuin haastatteluaineistojen anonymisoinnilla. Liian perusteellinen anonymisointi voi samalla tulla hävittäneeksi muistikerronnasta juuri niitä erityispiirteitä, jotka tekevät siitä ainutkertaisen arvokkaan. Käytännössä muistitietotutkimuksessa käytetäänkin aina pelkästään pseudonymisointia, sillä aineistoista ei voi häivyttää kaikkia tunnistetietoja eikä niiden häivyttäminen ole myöskään tarkoituksenmukaista tai mielekäästä.

Myös videoitujen haastattelujen litterointi helpottaa niiden käyttöä. Videointi tehdään usein siksi, että myös kuvalla on todistusarvoa, ja itse tallenne halutaan näin ollen säilyttää sellaisenaan. Videohaastatteluun suostuvien haastateltavien on myös hyvä ymmärtää, että videokuvan anonymisointi esimerkiksi pikselöimällä voi olla niin hankalaa, että siihen on käytännössä mahdotonta ryhtyä. Lisäksi esimerkiksi viittomakielellä käytyä haastattelua olisi mieletöntä pikselöidä, koska huuliot ja kasvojen ilmeet ovat viittomakielisen ilmaisun olennaisia piirteitä. Viittomakielisen haastattelun litterointi merkitsee keskustelun kääntämistä viittomakielestä kirjoitettuun kieleen. Koska käännös kadottaa aina osan alkuperäisen viestin merkityksistä, analyysin toteuttamiselle on kuitenkin tärkeää, että pelkän litteroinnin sijaan myös viittomat sisältävään videotallenteeseen on mahdollista palata. Jos viittomakielellä tehty haastattelu halutaan lisäksi tallettaa esimerkiksi Kielipankkiin niin, että sitä voi myöhemmin käyttää aineistona kielitieteellisissä tutkimuksissa, alkuperäisen tallenteen säilyttäminen on välttämätöntä.

Jos haastatteluun liittyy valokuvia, esineitä tai muita lahjoituksia, sinun täytyy laatia myös niistä vastaavat tiedostot ja luettelot kuin haastatteluista. Skannaa ja tallenna lahjoituksia koskevat allekirjoitetut luovutusasiakirjat ja varusta ne haastattelua vastaavalla juoksevilla numeroinnilla.

Skannaa ja tallenna taustatietolomakkeet sekä arkistointia ja jatkokäyttöä koskevat allekirjoitetut suostumuslomakkeet. Var-

mista, että myös nämä tiedostot saavat haastatteluja vastaavan juoksevan numeroinnin. Nämä kaikki tiedostot välitallennetaan samaan turvalliseen paikkaan kuin haastattelutkin.

Lopullisen arkistoluovutuksen voit tehdä joko sitä mukaa kun saat aineistosi käsitellyksi, tai lopuksi yhdellä kertaa, aina sen mukaan, mitä olet sopinut aineistoja vastaanottavan päätearkiston kanssa. Luovutukseen liitetään mukaan laatimasi dataluettelo, johon yksilöit kaikki luovuttamasi tiedostot. Näihin kuuluvat metatietopöytäkirja, samoin kuin laatimasi tietosuojaseloste, käyttämäsi haastattelurunko, mediatiedostot, sisältökuvaukset, litteraatiotiedostot, käyttämiesi haastatteluosuostumuslomakkeiden ja arkistointisuostumuslomakkeiden pohjat sekä alkuperäiset taustatietolomakkeet sekä allekirjoitetut suostumus- ja luovutuslomakkeet.

Muistathan vielä, että haastateltaville pitää taata oikeus tietoihinsa koko hankkeen ajan. Hyvä tapa pitää haastateltavat ajan tasalla hankkeen kuulumisista on laatia hankkeelle oma verkkosivu tai blogi, jonne kootaan kaikki hankkeen tiedot, tietosuojaseloste ja yhteystiedot.

11. Haastattelujen käyttö

Kahden tai useamman ihmisen kohtaamisen seurauksena syntyneet haastattelut voivat ääni- tai videotiedoston litteroinnin jälkeen palvella montaa eri tarkoitusta. Tavanomaisinta on niiden käyttö tutkimustarkoituksessa, jolloin tekstimuotoon siirretty haastattelupuhe muodostaa aineiston johonkin tutkimuskysymykseen vastaamiselle. Litteroiduista haastatteluista voidaan vaihtoehtoisesti toimittaa tietyn teeman ympärille rakentuva julkaisu. Mahdollisuudet ovat kuitenkin paljon laveammat silloin, kun olet huolehtinut siitä, että tallennuksen äänen- tai kuvanlaatu on mahdollisimman korkea. Tällöin haastattelua voidaan käyttää esimerkiksi osana podcast-ohjelmaa tai dokumenttielokuvaa, tai teemaan sopivilla haastatteluilla voidaan elävöittää vaikkapa museonäyttelyä. Sinun on kuitenkin erikseen huolehdittava siitä, että haastattelutilanteessa ymmärrät pyytää luvan juuri siihen tarkoitukseen, jossa haastattelua tullaan mahdollisesti käyttämään. Muistathan myös, että haastateltavalla on aina oikeus kieltäytyä sellaisesta käyttötarkoituksesta, joka ei tunnu hänestä sopivalta.

Nykyisessä digitalisoituneessa maailmassa löytyy lukuisia kansainvälisiä muistitietoarkistoja ja projekteja, jotka ovat julkaisseet tekemänsä haastattelut avoimesti verkossa joko ääni- tai videotiedostona tai tekstimuodossa. Suomessa tämänkaltaisia avoimia muistitietokokoelmia on vain vähän. Tämä johtuu yhtäältä vahvasta kirjallisen muistitiedon keruuperinteestämme, mutta myös muistiorganisaatioiden varovaisuudesta julkaista haastattelukokoelmiaan. On myös hyvä muistaa, että syksystä 2020 lähtien laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta on edellyttänyt, että kaikki verkkosivuilla esitettävä audiovisuaalinen materiaali on tekstitettävä. Tämä tarkoittaa siis myös mahdollisesti avoimesti julkaistavia videoituja haastatteluja tai niiden kokoelmia.

Toivottavasti tässä oppaassa esitetyt näkökohdat auttavat sinua toteuttamaan suunnittelemasi muistitietohaastattelun mahdollisimman vähin hankaluuksin. Onnea hankkeellesi!

Kirjallisuutta ja verkkosivuja

Haastattelujen tekemiseen opastavaa kirjallisuutta

Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen: *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.

Haanpää, Riina: Haastattelut. Äänitys, kuvaus, taltiointi, litterointi. Teoksessa *Kotiseutututkimuksen ABC: Jokamiehen käsikirja*. Suomen kotiseutuliitto 2020, <https://kotiseutuliitto-yhdistysavain-fi.directo.fi/>.

Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.): *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino 2017.

Juvonen, Tuula: Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino 2017, 396–408.

Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja: Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino 2017, 413–426.

Rossi, Leena: Valta muistitietotutkimuksessa. *Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 49, 2007, 79–94.

Rossi, Leena: Tunteet muistitieto-haastattelussa. *Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 50, 2008, 144–158.

Rossi, Leena: Haastattelijan dilemma: Olenko minä oikea henkilö haastattelemaan tätä kertojaa? *Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja* 51, 2009, 99–109.

Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (toim.): *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino: Tampere 2005.

Ukkonen, Taina: *Muistitiedon keruuopas sukututkijoille ja muille sukumuistojen tallentajille*. Suomen Sukututkimusseuran oppaita 2. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura 2015.

Haastattelujen tekoon ja aineistonhallintaan liittyviä ohjeistuksia

Aineistonhallinnasta ks. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston sivut, <https://www.fsd.tuni.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html>.

Haastattelutallenteen sisällysluettelon laatimisesta ks. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <https://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut/hankinta-ja-kokoelmapolitiikka/luovutukset/arkistoaineiston-luovutus-j-0#.XvW3IeeU9rQ>.

Muistikartoista ks. Kotiseutuliitto, <https://kotiseutuliitto.yhdistysavain.fi/paikkatieto/muistikartat-elina-makkonen/>.

Tietosuojaselosteesta ks. Tietosuojavaltuutetun toimisto, <https://tietosuoja.fi>.

Äänitysohjeista ks. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, <https://www.finlit.fi/fi/arkisto/luovuta-aineistoa/luovutukset/arkistoaineiston-luovutus-ja-keruuohjeet/aanitysohjeita#.XvW6EueU9rQ>.

Muistitietoprojektin toteuttamiseen liittyvä opas

Cosson, Fiona: Manchester Histories: Doing Your Oral History Project Toolkit. Manchester Histories 2017, <http://eprints.bournemouth.ac.uk/29581/1/HH%20Oral%20History%20Toolkit.pdf>.

Muistitietokokoelmien verkkosivuja

Suomalaisia arkistoja, jotka myös vastaanottavat muistitietoaineistoja

Kansan arkiston ääni- ja kuvatallennekokoelma koostuu työväen muistitietoa ja perinnettä sisältävistä haastatteluista ja muistelmista, <https://www.kansanarkisto.fi/>.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kokoelmista löytyy tuhansia äänitteitä ja videoita eri aihepiireistä, <https://www.finlit.fi/fi/arkisto>.

Työväen Arkiston yhteydessä toimivan Työväen Muistitietotoimikunnan kokoelman muistelmista ja haastatteluissa keskitytään yksittäisten henkilöiden kokemuksiin, <https://www.tyark.fi/>.

Avoimia kansainvälisiä haastattelukokoelmia verkossa ks. esim.

Australialainen National Library of Australia, Digital collections, Oral history, <http://www.nla.gov.au/digicoll/audio.html>.

Iso-Britanniassa toimiva British Library, Oral history, <https://www.bl.uk/subjects/oral-history>.

Kanadalainen The LGBT Oral History Digital Collaboratory, <http://lgbtqdigitalcollaboratory.org/oral-history-hub/>.

Yhdysvaltalainen Southern Oral History Program, Digital archives, <https://sohp.org/oral-history-interviews/>

Muistitietotutkimukseen liittyviä kotimaisia ja kansainvälisiä yhdistyksiä

Muistitietotutkijoiden verkosto, FOHN ry. (Finnish Oral History Network FOHN), <https://www.finlit.fi/fi/tutkimus/tutkimusverkostot/muistitietotutkijoiden-verkosto-fohn#.YQZDikCU9rQ>.

Suomen sukututkimuksen seura, <https://www.genealogia.fi/julkaisu>.

Australialainen The Oral History Association of Australia (OHAA), <https://www.oralhistoryaustralia.org.au/>.

Brittiläinen Oral History Society (OHS), <https://www.ohs.org.uk/>.

Kanadalainen Canadian Oral History Association (COHA), <https://canoah.wordpress.com/>.

Latvialainen Dzīvesstāsts / Lifestory - Association of Latvian Oral History Researchers, <https://mutvarduvesture.lv/en/#welcome>.

Norjalainen Memoar-yhdistys, <http://www.memoar.no/>.

Ruotsalaisten muistitietotutkijoiden verkosto (Oral History in Sweden OHIS), <http://www.oralhistory.se/>

Yhdysvaltalainen Oral History Association (OHA), <https://www.oral-history.org/>.

Kirjoja ja artikkelikokoelmia, joiden lähteenä on käytetty muistitietohaastatteluja:

Haanpää, Riina: *Rikosten jäljet: Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Turku: Turun yliopisto 2008.

- Mari Hatavara & Kari Teräs: Kerrottu Vennamo. *Historiallinen Aika-kauskirja* 3 (2018), 282–296.
- Heimo, Anne: *Kapina Sammatissa: Vuoden 1918 paikalliset tulkinnot osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Helsinki: SKS 2010.
- Hytönen, Kirsi-Marja, Antti Malinen, Paula Salenius, Janne Haikari, Pirjo Markkola, Marjo Kuronen & Johanna Koivisto: *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö 2016, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>.
- Jouhki, Essi: *Teinikuntatoiminnan sukupolvet: Muistitietohistoria oppikoulujen koululaisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Oulu: Oulun yliopisto 2020, <http://urn.fi/urn:isbn:9789526225173>.
- Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino 2002.
- Kortelainen, Kaisu: Tehdasyhteisöstä kirjoitettu kartta. Teoksessa Sepo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: SKS 2006, 291–307.
- Kortelainen, Kaisu: Valokuvat sahayhteisön ja -työn muistitietohaastattelussa. Teoksessa Outi Fingerroos & Tuulikki Kurki (toim.) *Ääniä arkistosta: Haastattelut ja tulkinta*. Helsinki: SKS 2008, 109–131.
- Kortelainen, Kaisu: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys: muistitietotutkimus*. Helsinki: SKS 2008.
- Koskinen-Koivisto, Eerika: *Her Own Worth: Negotiations of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*. Helsinki: SKS 2016, <https://oa.finlit.fi/site/books/m/10.21435/sfe.16/>.
- Kurvinen, Heidi: *”En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja”: Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla*. Oulu: Oulun yliopisto 2013, <http://urn.fi/urn:isbn:9789526201702>.
- Makkonen, Elina: *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuu: Joensuun yliopisto 2009.
- Naarminen, Niina: *Naurun voima: Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Helsinki: THPTS 2018, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/231260>.

- Rossi, Leena: *Yksilö ja ympäristö: Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhte muistitietohaastattelujen ja maisemamaalausten valossa*. Turku: Turun yliopisto 2015, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6132-0>.
- Strandén, Sofie: *”I Eld, I Blod, I Frost, I Svält”: Möten Med Veteraners, Lottors Och Sjuksköterskors Berättande Om Krig*. Åbo: Åbo Akademi 2010.
- Suopajarvi, Tiina: Kävelyssä rakentuva paikka: Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä. *Sosiologia* 4 (2014), 332–346.
- Tuomaala, Saara: *Työätätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Helsinki: SKS 2006.
- Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: SKS 2000.
- Vanha-Similä, Maria: *Yhtiöön, Yhtiöön!: Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys 2017, <https://www.utupub.fi/handle/10024/143937>.

Kirjoittajat

Anne Heimo on folkloristiikan professori Turun yliopistossa. Hän on Muistitietotutkijoiden verkoston - FOHN ry:n perustajajäseniä ja kuuluu useaan kansainväliseen oral history -järjestöön. Hän on haastatellut eri sukupolvia heidän sisällissotamuistoistaan sekä suomalaissiirtolaisia.

Tuula Juvonen, YTT, naistutkimuksen dosentti työskentelee Tampereen yliopistossa sukupuolentutkimuksen yliopistonlehtorina. Hän on tehnyt muistitietoon nojaavia haastatteluja liittyen Tampereen lesbo- ja homoelämän syntyyn ja toteuttanut kirjoituskeruita sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Hän on Sateenkaari-historian ystävät ry:n perustajajäseniä.

Heidi Kurvinen, FT, mediahistorian dosentti, työskentelee Turun yliopiston kulttuurihistoriassa. Hän on tehnyt haastatteluja ja toteuttanut kirjoituskutsuja toimittajakunnan historiaa käsitteleviin tutkimuksiinsa liittyen.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran verkkokirjat 2010–2021

40. Aleksi Huhta. *Toward a Red Melting Pot. The Racial Thinking of Finnish-American Radicals, 1900–1938.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021, 451 s.

39. Mikko Pollari. *Ajattelu- ja puhettavat aatehistoriallisina käsitteinä. Työmiehen Illanvieton ja Amerikan Suomalaisen Työmiehen linjakeskustelut 1900-luvun alussa.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021, 378 s.

38. Työväen taide ja kulttuuri muutosvoimana. Kirjoituksia työväen musiikista, kirjallisuudesta, teatterista ja muusta kulttuuritoiminnasta, toimittaneet Saijaleena Rantanen, Susanna Välimäki, Sini Mononen. Tutkimusyhdistys Suoni & Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 543 s.

37. Mikko Kemppainen. *Sosialismin, uskonnon ja sukupuolen dynamiikkaa. 1900-luvun alun työväenliikkeen naiskirjailijat aatteen määrittelijöinä.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 407 s.

36. Ulla-Maija Peltonen, Barbara ja unohdus. *Historian kipujälkiä.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 259 s.

35. Mikko Aho, ”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä”. *Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 430 s.

34. Markku Liljeström, *Metallin mies. Valdemar Liljeströmin elämä 1902–1960.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 500 s.

33. Toivon ja raivon vuosi 1968. Toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Marika Ahonen, Niko Heikkilä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 280 s.

32. Holger Weiss, *För kampen internationellt! Transportarbetarnas globala kampinternational och dess verksamhet i Nordeuropa under 1930-talet. Sällskapet för forskning för arbetarhistoria och arbetartraditi.* Helsinki 2019, 637 s.

31. Pauli Kettunen, *Työväenkysymyksestä henkilöstöpolitiikkaan. Liiketoiminnan sosiaalinen ulottuvuus – tapaus Partek.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2018, 197 s.

30. Niina Naarminen, Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2018, 427 s.

29. Tehtävänä työväentutkimus, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 30 vuotta. Toimittaneet Jarmo Peltola & Erkki Vasara. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2018, 300 s.

28. Yrjö Varpio, Suvun musta lammas. Herman Hesekiel Holmströmin elämä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 175 s.

27. Rohkea kynä. Syntymäpäiväkirja Maria Lähteenmäelle 9.6.2017. Toimittaneet Oona Ilmolahti ja Sinikka Selin. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 237 s.

26. Oona Ilmolahti, Eheys ja ennakkoluulo. Työväenyhteisön ja kansakouluopettajiston jännitteinen suhde Helsingissä sisällissodasta 1930-luvulle. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 525 s.

25. Anna Rajavuori, Esityksen politiikka. Sosialistinen agitaatio keskisuomalaisella maaseudulla 1906–1908. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 341 s.

24. Andreas McKeough, Kirjoittaen kerrottu sota. Tutkimus vuoden 1918 sodan kerronnallisesta käsittelystä omaelämäkerrallisissa teksteissä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 345 s.

23. Antti Kujala, Vastakkainasettelun yhteiskunnan synty. Syksyn 1905 suurlakko Helsingissä ja muualla Suomessa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 257 s.

22. ILMESTYSKIRJA Vietnamin sodan kulttuurihistoriaa. Toimittaneet Hanne Koivisto, Kimi Kärki ja Maarit Leskelä-Kärki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 599 s.

21. Niko Kannisto, Vaaleanpunainen tasavalta – SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 693 s.

20. Pertti Nurminen, Aatteesta ammatiksi – Puoluetyötä ja punapää-omaa. Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 462 s.

19. Matias Kaihovirta, Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 452 s.

18. ¡NO PASARÁN! Espanjan sisällissodan kulttuurihistoriaa. Toimittaneet Hanne Koivisto & Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 464 s.

17. Tauno Saarela, Finnish communism visited. The Finnish Society for Labour History, Papers on Labour History VII. Helsinki 2015, 236 p.

16. Petri Jussila, Tilastomies torpparien asialla. Edvard Gyllingin maatalouspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välillä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 286 s.

15. Pauli Kettunen, Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 248 s.

14. Tapio Bergholm, Kaksoissidoksen synty. Suomen työmarkkina-suhteiden muotoutuminen 1944–1969. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 270 s.

13. Juuso Marttila, Työ teollistumisen ja arjen rajapintana Strömforssin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 283 s.

12. Seppo Hentilä, Bewegung, Kultur und Alltag im Arbeitersport – Liike, kulttuuri ja arki työläisurheilussa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 288 s.

11. Kulkijapoika on nähnyt sen – Kirjoituksia nykyhistoriasta, toimittaneet Kimmo Rentola & Tauno Saarela. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 256 s.

10. Leena Enbom, Työväentalolle vai seurahuoneelle? – Työväen vapaaajantoiminta, politiikka ja vastarinta 1920- ja 1930-lukujen tehdasyhdyskunnassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 262 s.

9. Taina Uusitalo: Elämä työläisnaisten hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen sukupuolisidonnaisista käytännöistä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 435 s.

8. Marjaliisa Hentilä: Sovittelija – Matti Paasivuori 1866–1937. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 446 s.

7. Elina Katainen: Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus – Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 474 s.

6. Kai Hirvasnoro: Päätalon matkassa – Johdatusta Iijoki-sarjaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 337 s.

5. Jukka Tainio: Tienhaarasta vasempaan – Siperiaan kauppa-asiamieheksi ja Neuvosto-Karjalaan. Helsinki 2012, 196 s.

4. Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.): Ei ihan teorian mukaan – Kollegakirja Tauno Saarelle 28.2.2012, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2012, 289 s.

3. Hanne Koivisto: Poliitiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua – Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistoälymyydestä 1930-luvulta, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2011, 340 s.

2. Sakari Selin: Kun valtiopetos oli isänmaallinen teko – Nuoret sodassa Hitleriä vastaan, Helsinki 2011, 357 s.

1. Jukka Rantala: Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2010, 195 s.

Tiedot kirjojen saatavuudesta löytyvät Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran www-sivuilta: <http://www.thpts.fi/julkaisut/muut-julkaisut/>

*Työväen historian ja perinteen
tutkimuksen seura ry*

Suunnitteletko muistitietohaastattelujen tekemistä perhehistorian tallentamiseksi, sukututkimuksen tarpeisiin, historiikin kirjoittamisen tueksi tai opinnäytettä tai muuta tutkimusta varten? Tämä opas antaa runsaasti konkreettisia vinkkejä ja koeteltuja neuvoja, joiden huomioiminen edesauttaa haastattelujen sujumista ja laadukasta tallentamista.

Opas on suunnattu erityisesti muistitiedosta kiinnostuneille, mutta siitä on apua myös tutkimushaastattelujen suunnittelemiselle ja toteuttamiselle. Oppaassa käydään läpi haastattelun eri vaiheet haastattelun suunnittelusta sen toteuttamiseen, unohtamatta arkistointia, jonka ansiosta haastattelusta voi tulla arkistointikelpoinen historiallinen dokumentti.